

VANHUSTEN ETSIVÄ SOSIAALITYÖ
-kyselytutkimus ikääntyvien syrjäytymisen tunnistamisesta ja
sosiaalityön työmenetelmien kohdentumisesta

Krista Partti
Pro gradu-tutkielma
Itä- Suomen yliopisto
Yhteiskunta- ja kauppätieteiden
tiedekunta, yhteiskuntatieteiden
laitos, sosiaalityö
marraskuu 2017

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO, Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta,
Yhteiskuntatieteiden laitos, Sosiaalityö

PARTTI KRISTA: Vanhusten etsivä sosiaalityö - kyselytutkimus ikääntyvien
syrjäytymisen tunnistamisesta ja sosiaalityön työmenetelmien kohdentumisesta,

Pro gradu -tutkielma, 61 sivua, 1 liite (9 sivua)

Tutkielman ohjaajat: Professori Sari Rissanen,
 Professori Timo Toikko

Marraskuu, 2017

Avainsanat: ikääntyminen, syrjäytyminen ja etsivä sosiaalityö

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia, mitä keskeisiä syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä tunnistetaan, ja mitä sosiaalityön työmenetelmiä kohdennetaan syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen vanhusten etsivässä sosiaalityössä.

Vanhusten etsivällä sosiaalityöllä tavoitetaan varhaisessa vaiheessa syrjäytymisvaarassa olevia ikääntyviä. Vanhusten etsivällä sosiaalityöllä voidaan vaikuttaa ehkäisevästi syrjäytymisestä aiheutuviin haittoihin ja ongelmiin ikääntyvän omassa elämässä, mutta myös laajemmin koko yhteiskunnassa. Vanhusten etsivää sosiaalityötä tulisivikin sisällyttää nykyistä enemmän ikääntyvien palveluihin.

Kyselytutkimus toteutettiin vanhusten etsivää sosiaalityötä tekeville ammattihenkilöille, joiden vastausprosentti (24 %) jäi odotettua alhaisemmaksi. Tutkimustulokset ovat yhteneviä aikaisempien tutkimusten kanssa, joita on tehty etsivästä sosiaalityöstä, ikääntyvien syrjäytymisestä ja syrjäytymistä ennaltaehkäisevistä työmenetelmistä. Tutkimuksen mukaan etsivässä sosiaalityössä tunnetaan ikääntyvien syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä. Tekijöitä olivat muun muassa yksinäisyys ja sosiaalisen verkoston tuen sekä avun puute. Haasteisiin pyritään vastaamaan motivoimalla ikääntyviä aktiivisuuteen, valtaistamalla heitä omien oikeuksien edistämiseen ja ohjaamalla ikääntyviä vertaistuen piiriin.

UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND, Faculty of Social Sciences and Business Studies, Department of Social Sciences

PARTTI KRISTA: Outreach social work for the elderly– a survey on identifying exclusion of the elderly and the social work practices in place,

Master's thesis, 61 pages, 1 appendix, (9 pages)

Advisors: Professor Sari Rissanen,
Professor Timo Toikko

November 2017

Keywords: ageing, exclusion and outreach social work

The purpose of this thesis was to identify the key factors causing exclusion and the social work practices that are used in outreach social work for the elderly to prevent and mitigate the exclusion.

Outreach social work for the elderly aims at providing early support to people who are at risk of exclusion. Outreach social work can help them avoid disadvantages caused by social exclusion and prevent ageing-related problems in their individual lives, but also in a wider public context. Therefore, the services provided to the elderly should include more outreach social work practices than it is the case at present.

The survey was conducted among professionals involved in outreach social work with the elderly. The response rate (24%) was lower than expected. The survey results are consistent with earlier research into outreach social work, exclusion of the elderly and social work practices used to prevent the exclusion. According to our survey, ageing-related factors as possible causes for exclusion can be identified during outreach social work. The factors included loneliness, the lack of support from the social network and the lack of assistance. The challenges are most commonly addressed by motivating the elderly to be more active, empowering them to promote their rights and referring them to a peer support group.

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	IKÄÄNTYMINEN JA SYRJÄYTYMINEN	2
	2.1 Ikääntyminen ja palvelutarpeet	2
	2.2 Syrjäytyminen	4
	2.3 Ikääntyneiden syrjäytymisen arviointia hyvinvoinnin näkökulmasta	5
3	GERONTOLOGINEN SOSIAALITYÖ VANHUSTEN ETSIVÄSSÄ TYÖSSÄ	8
	3.1 Vanhusten etsivän työn historia ja tavoitteet	8
	3.2 Sosiaalityön työorientaatio vanhusten etsivässä työssä	13
	3.3 Sosiaalityön tehtäviä ja työmenetelmiä etsivässä työssä	16
4	TUTKIMUS VANHUSTEN ETSIVÄSTÄ SOSIAALITYÖSTÄ	21
	4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat	21
	4.2 Tutkimusmenetelmä	21
	4.3 Kyselytutkimus	22
	4.4 Tutkimuksen kohderyhmä ja tutkimusaineiston hankinta	23
	4.5 Tutkimusaineiston analysointi	24
5	TUTKIMUSTULOKSET	25
	5.1 Toimijat vanhusten etsivässä sosiaalityössä	25
	5.2 Ikääntyvän palvelutarpeen ilmeneminen vanhusten etsivässä sosiaalityössä	28
	5.3 Ikääntyvän palvelutarpeen arviointikeinot ja ammatillisuuden toteutuminen vanhusten etsivässä sosiaalityössä	29
	5.4 Ikääntyvän syrjäytymisen uhkaa tai syrjäytymistä aiheuttavat tekijät	32
	5.5 Ikääntyvien syrjäytymistä ennaltaehkäisevät ja syrjäytymistä lievittävät työmenetelmät vanhusten etsivässä sosiaalityössä	35

6 SYRJÄYTYMISEN TUNNISTAMINEN JA SOSIAALITYÖN TYÖMENTELMIEN KOHDENTUMINEN VANHUSTEN ETSIVÄSSÄ SOSIAALITYÖSSÄ	40
6.1 Tutkimuksen johtopäätökset	40
6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	44
7 POHDINTA	45
LÄHTEET	47

KUVIOT

Kuvio 1. Kloppenburg, Raymond & Peter Hendriks. 2013. Outreach approaches in the private domain: an international study. *European Journal of Social Work* 16(5), 605-619. <http://www-tandfonline-com.ezproxy.uef.fi:2048/doi/pdf/10.1080/13691457.2012.732930> (Luettu 31.1.2017.)

LIITTEET

Kyselylomake (Webropol)

TAULUKOT

TAULUKKO 1: Vastaajien sijoittuminen eri organisaatioihin

TAULUKKO 2: Vastaajien asema vanhusten etsivässä sosiaalityössä

TAULUKKO 3: Vastaajien koulutustausta vanhusten etsivässä sosiaalityössä

TAULUKKO 4: Vastaajien työskentelyaika vanhusten etsivässä sosiaalityössä

TAULUKKO 5: Ikääntyvän syrjäytymisen arvioinnin sisältyminen vastaajien tehtäväkuvaan

TAULUKKO 6: Syrjäytyneiden tai syrjäytymisen uhan alla olevien ikääntyneiden asiakkaiden lukumäärä kuukausittain työntekijää kohden

TAULUKKO 7: Syrjäytyneiden tai syrjäytymisen uhan alla olevien ikääntyneiden asiakkaiden lukumäärä kuukausittain toimialuetta kohden

TAULUKKO 8: Ikääntyvän palvelutarpeen ilmenemistilanne, jonka johdosta ryhdytään arvioimaan ikääntyvän elämäntilannetta

TAULUKKO 9: Ikääntyvän palvelutarpeen arvioinnin tapahtumapaikka

TAULUKKO 10: Keinojen hyödyntäminen ikääntyvän palvelutarpeen arvioinnissa

TAULUKKO 11: Toimintakykymittarin hyödyntäminen ikääntyvän toimintakyvyn arvioinnissa vastaajien organisaatioissa

TAULUKKO 12: Keinojen merkitys ikääntyvän palvelutarpeen arvioinnissa

TAULUKKO 13: Ammatillisuuden arvioiminen ikääntyvän palveluntarpeen ja elämäntilanteen arvioinnissa

TAULUKKO 14: Eri syrjäytymistekijöiden merkitys ikääntyvän syrjäytymisen tunnistamisessa

TAULUKKO 15: Työmenetelmien käyttö ikääntyvien syrjäytymistä aiheuttavien tekijöiden ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen

TAULUKKO 16: Työmenetelmät, jotka ehkäisevät tai lievittävät ikääntyvän syrjäytymistä

TAULUKKO 17: Ammatillisten resurssien merkitys ikääntyvän syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä ja lievittämisessä

1 JOHDANTO

Kiinnostukseni vanhustyöhön perustuu aikaisempaan koulutustaustaani, sosiaalityön opintojeni vapaavalintaisiin gerontologisiin perus- ja aineopintoihin ja työkokemukseeni. Kandidaatin tutkielmassa perehdyin vanhusten etsivään työhön sosiaalityön menetelmänä.

Vanhusten etsivällä työllä edistetään syrjäytymisvaarassa olevien ikääntyvien varhaista tavoittamista. Lisäksi vanhusten etsivällä työllä voidaan minimoida tai estää syrjäytymisestä koituvia haittoja ja ongelmia ikääntyvän omassa elämässä, mutta myös yhteiskunnassa laajemmin. Tavoitteiltaan etsivä työ kohdentuu ennakointien ja ennaltaehkäisevien sosiaali- ja terveystalvelujen piiriin. Ikääntyvien sosiaali- ja terveystalvelujen painopiste tulee olla ennaltaehkäisevissä palveluissa, koska varhaisen tuen palvelut mahdollistavat ikääntyvien omatoimista ja itsenäistä elämää sekä lisäksi ennaltaehkäisevät ja myöhentävät runsaiden sosiaali- ja terveystalveluiden käyttöä.

Tässä pro gradu tutkielmassa olen kyselytutkimuksen avulla selvittänyt vanhusten etsivän sosiaalityön ammattihenkilöiltä, mitä keskeisempiä syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä he ovat tunnistaneeet ikääntyvillä, ja mitä sosiaalityön työmenetelmiä he ovat kohdentaneet ikääntyvien syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen vanhusten etsivässä sosiaalityössä.

2 IKÄÄNTYMINEN JA SYRJÄYTYMINEN

2.1 Ikääntyminen ja palveluntarpeet

Ikääntymisestä seuraa kokonaisvaltaisia muutoksia, jotka näkyvät biologisella, fyysisellä ja sosiaalisella tasolla ihmisen elämässä. Ne voivat olla myönteisiä tai kielteisiä muutoksia, jotka koetaan menetyksinä tai vahvuuksina. Sosiaalityössä on tärkeää tuntee vanhenemisen prosesseja, joiden avulla ikääntyvä mukautuu uuteen elämänvaiheeseen ja selviytyy elämässä eteenpäin. (Koskinen, Seppänen 2013, 447- 448.)

Ikääntymisestä puhutaan irtaantumisen vaiheena, jossa ikäihmisen ajatellaan vetäytyvän tai eristäytyvän vuorovaikutussuhteista ja yhteiskunnan toiminnasta. Aktiivisemman lähestymistavan mukaan ikäihmisellä on mahdollisuuksia tehdä valintoja siitä, mihin rajallisia voimavarojaan käyttää. (Jyrkämä 2007, 204.) Jyrki Jyrkämä (2003, 100) hahmottaa ikääntymistä ihmisen todellisen ja käytössä olevan toimintakyvyn kautta eri toimintatilanteissa, jolloin tarkasteltavana on ikääntyvän osaaminen, kykeneminen, haluaminen ja täytyminen. Usein ikääntyvän oma käsitys ikääntymisestä poikkeaa vallitsevasta ja yleisestä vanhuskäsityksestä yhteiskunnassa. Ikääntyvä kokee ikääntymisen pääasiallisesti myönteisenä elämänvaiheena, mikä puoltaa sitä, että ikääntyminen on aina yksilöllinen ja siihen vaikuttavat ihmisen oma kokemuksellisuus ja asenne. Ammatillisen vanhustyön tulee perustua tietoon yksilöllisestä vanhenemisestä ja vanhuudesta sekä vanhuuden historiasta, ajankohtaisesta yhteiskunnallisesta tilanteesta, kulttuurista ja paikallisuudesta. Näiden tekijöiden huomioon ottaminen auttaa ymmärtämään ikääntyvien asemaa ja palveluntarpeita yhteiskunnassa. (Koskinen, Aalto, Hakonen, Päivärinta 1998, 11- 12.)

Ikääntymistä koskevat teoriat pitävät onnistuneena vanhenemisena ikääntyvän aktiivisuutta sekä yksilön ja yhteiskunnan molemminpuolista irtaantumista toisistaan. Lisäyksenä teorioihin on tullut näkökulma, jossa korostetaan iäkkäiden ihmisten omia valintoja. Teorian mukaan voimavarojen ja toimintakyvyn vähetessä ikääntyvä suuntaa vuorovaikutustaan emotionaalisesti palkitsevaan suuntaan ja toimii rationaalisesti valintoja tekevänä toimijana. Ikääntyvän osallisuuden ja valtaistumisen avulla voidaan tukea asiakasta aktiivisena toimijana omassa elämässään. Näkökulman käytäntöön soveltaminen edesauttaa asiakaslähtöisyyden toteutumista ikääntyvien palveluissa.

Asiakaslähtöisyys näkyy ikääntyvän asiakkaan mahdollisuutena valita eri vaihtoehtoista, päätösten tueksi saatuna tietona ja tukena sekä osallistumisena palvelujensa kehittämiseen. (Tedre 2007, 102; Notko 2007, 237.)

Ikääntyvien palveluntarpeet poikkeavat erityisyydellään muiden ikäryhmien palveluntarpeista. Erityisyydellä tarkoitetaan ammattilaisen tietoa ja taitoa tunnistaa ikäihmisen yksilölliset palveluntarpeet ja vastata niihin ikääntyvän yksityisyyttä, mielipidettä ja aikuisuutta kunnioittaen. Sosiaalityössä ikääntyvän palveluntarpeet ovat moninaisia. Ikääntyvät tarvitsevat apua ja tukea elämänmuutoksissa, mahdollisessa päihdeongelmassa, asumisessa ja palvelun piiriin löytämisessä sekä taloudellisissa asioissa muun muassa tukien ja etuisuuksien hakemisessa. (Vaarama & Ahonen 2002, 59.) Vuodesta 2006 asti Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) on velvoittanut arvioimaan viipymättä 80 vuotta täyttävien palveluntarvetta, kun sosiaalihuollon ammattihenkilö on työssään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeesta olevasta ikääntyvästä tai ikääntyvä itse haluaa palvelutarpeen arviointia. Vuonna 2009 sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:ssä laskettiin ikäraja 75 vuoteen. (Kananaja, Lähteinen, Marjamäki 2011, 230.) Vanhuspalvelulaki (2012/980) turvaa ikääntyvien hyvinvointia ja ohjaa kuntien palvelujen järjestämisen suunnittelua ja käytännön toimintaa vanhusten hyvinvoinnin edistämiseksi. Keskeinen lain tarkoitus on edistää ikääntyvien itsenäistä elämää ja ennaltaehkäistä runsaiden erityispalvelujen tarvetta. Muutos perustuu pyrkimykseen hillitä ikääntymisestä aiheutuvia sosiaali- ja terveystaloudellisten kustannuksia.

Laatusuositus laadukkaan ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi (2013, 3) on kehitetty ikääntyvien sosiaali- ja terveystaloudellisten palvelujen lisäntyneen palvelutarpeen johdosta ohjaamaan ikääntyvien palvelujen sisältöjä. Ikääntyvien palvelujen ensimmäinen laatusuositus valmistui vuonna 2001. Toinen laatusuositus annettiin vuonna 2009. Viimeisin laatusuositus on valmistunut vuonna 2013 ja sen tavoitteena on ollut tukea ja täydentää vuonna 2012 voimaan tullutta vanhuspalvelulakia (980/2012). Laatusuosituksessa (2013) sekä vanhuspalvelulaissa (2012/980) korostuu ennakoivien palvelujen järjestämisen tarve, koska erityisesti ennakoivien palvelujen on katsottu tukevan omatoimista ikääntymistä sekä hillitsevän ikääntymisestä aiheutuvia kustannuksia yhteiskunnassa. Lisäksi myös kuntouttavan työotteen merkitystä on vahvistettu kaikissa ikääntyvien palvelujen sisällöissä. Kuntouttavalla työotteella

tarkoitetaan käytännön työn menetelmiä, joilla ikääntyvän omia voimavaroja otetaan käyttöön hänen oman elämänsä parantamiseksi. Kuntouttavalla työotteella vahvistetaan ja kehitetään ikääntyvän voimavaroja kokonaisvaltaisen toimintakyvyn mahdollistumiseksi. Ikääntyvien parissa työskentelevät käyttävät kuntouttavaa työtettä ikääntyvän voimaannuttamiseksi, niin että ikääntyvä kykenee tekemään omia elämäänsä koskevia valintoja. Vanhuspalvelulain (980/2012) 10 §:n mukaan kuntien on turvattava riittävästi moniammatillista asiantuntemusta ikääntyvien kuntoutuksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Lisäksi laki korostaa asiantuntijuuden järjestämistä muun muassa sosiaalityön alalta.

2.2 Syrjäytyminen

Jorma Sipilän (1985, 73- 75) mukaan syrjäytymisessä on kysymys yksilön ja yhteiskunnan suhdetta ylläpitävien siteiden vähäisyydestä, jolloin yksilö on vieraantunut yhteiskunnasta. Yhteiskunnan ja yksilön välillä vallitsee vahva side työpoliittisten tekijöiden kautta. Yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde ohenee, kun yksilö ei ole enää työelämässä. (Raunio 2006, 11.) Ikääntyneiden eläkkeelle jääminen lisää heidän syrjäytymisriskiään ja heikentää osallistumista yhteiskunnassa. Osattomuus onkin ikääntyneiden pahin syrjäytymistä aiheuttava tekijä, kun ikääntyneen osallistumismahdollisuudet pienevät yhteiskunnassa. (Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2013, 17.)

Syrjäytyminen koetaan yksilöllisesti ja mielipiteet syrjäytymisen määrittelystä vaihtelevat. Pääasiallisesti syrjäytyminen koskettaa yksilön kaikkia elämänalueita, jolloin yksilö kokee olevansa huono-osainen. Syyt aiheuttavat seurauksia ja näin ollen eri tekijät voivat erikseen tai yhdessä aiheuttaa syrjäytymistä, kuten esimerkiksi taloudelliset ongelmat, vähäiset sosiaaliset suhteet, päihde- ja mielenterveyden ongelmat, sairaudet ja toimintakyvyn osa- alueiden heikkeneminen. (Niemelä 2009, 30, 45.)

Ikääntyneen syrjäytymiseen liittyy monia riskitekijöitä, jotka voivat liittyä elämäntapoihin, asenteisiin ja valintoihin. Ikääntyvän heikentynyt toimintakyky ja voimavarat ennakoivat heidän riskiään syrjäytyä. Ikääntyneen ohjautuminen palvelujen piiriin ennen syrjäytymiskehitystä pienentää ikääntyvän henkilökohtaisten ongelmien

suurentumista ja vähentää ikääntyvän palveluntarvetta (Näslindh- Ylipangar 2012,132,144; Eräsaari 2011, 36- 37).

Ikääntyneiden syrjäytymisen riskitekijöinä pidetään yksinäisyyttä, leskeytymistä ja miessukupuolta, mutta myös huonon terveydentilan ja toimintakyvyn eristävää vaikutusta. Ikääntyneellä voi esiintyä yksinäisyyttä ja turvattomuutta, vaikka ikääntyvällä olisi sosiaalisia suhteita. Turvattomuutta voivat aiheuttaa itseluottamukseen ja -hallintaa sekä ulkoisiin tekijöihin liittyvät asiat. Menetykset, huolet, alavireisyys ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa liittyvät turvallisuuden ja yksinäisyyden kokemuksiin. (Dale ym. 2010; de Guzman 2012; Savikko 2008; Hemingway & Jack 2013; Kirkevold ym. 2012.)

2.3 Ikääntyneiden syrjäytymisen arviointia hyvinvoinnin näkökulmasta

Käsitteenä hyvinvointi on laaja-alainen ja sitä voidaan tarkastella objektiivisesti ja subjektiivisesti, jotta mahdollisimman kokonaisvaltainen käsitys muodostuisi käsitteestä. Tavallisesti sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikassa käytetään joko tarpeisiin tai resursseihin perustuvia objektiivisia hyvinvoinnin käsitteitä. Objektiivisen hyvinvointikäsitteen heikkous subjektiiviseen nähden on, että se antaa mahdollisuuden normatiiviselle ja autoritääriselle ajattelutavalle. Katsotaan, että asiantuntijat, poliitikot ja viranomaiset tietävät paremmin kuin ihmiset itse, mitä ovat ihmisten todelliset tarpeet ja hyvinvointi. (Raunio 1989, 126.)

Otso Sanbergin (2015) väitöskirja käsittelee syrjäytymisen käsitteen historiaa ja sen muuttuneita tarkoituksia hyvinvointipolitiikassa. Vasta 2000- luvun alussa syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn on alettu paneutumaan käytännössä. Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana syrjäytymisen ennaltaehkäiseminen ja riskien ennakoiminen on alkanut juurtumaan kaiken ikäisten kanssa tehtävään työhön. Olennaisinta syrjäytymiskäsitteen ymmärtämisessä on se, kuka sitä määrittää, itse syrjäytynyt vai poliitikot. Väitöskirjan aineisto oli koottu poliittisista ja hallinnollisista asiakirjoista sekä akateemisista lähteistä.

Käsitykset hyvinvoinnista ovat muuttuneet yhteiskunnassa eri aikakausina ja hyvinvointia voidaan mitata eri lähtökohdista käsin. Ihmisen hyvinvointiin kuuluu kuitenkin perustarpeita, joita pidetään kohtuullisen pysyvinä ihmisen hyvinvoinnin toteutumisessa. Ihmisen hyvinvoinnin perustarpeita on hyvinvointiteorioissa jaoteltu eri tavoin. Hyvinvointi on keskeisempiä yhteiskuntapolitiikan tavoitteita ja Suomessa

hyvinvoinninmittareita alettiin kehittää 1950-luvulla, kun haluttiin lähteä vertailemaan hyvinvointia kansainvälisesti. (Sipilä 1979, 44- 46.)

Erik Allardt (1976) on jaotellut hyvinvoinnin kolmeen osa-alueeseen having, loving ja being. Ensimmäisen hyvinvoinnin osa-alueeseen kuuluvat elintaso ja terveys, toiseen hyvinvoinnin osa-alueeseen kuuluvat ihmissuhteet ja kolmanteen hyvinvoinnin osa-alueeseen kuuluvat itsensä toteuttamisen mahdollisuudet. (Allardt 1976, 37- 40; 46- 47.) Abraham Maslowin (1943) mukaan ihmisen hyvinvoinnin tarvehierarkia rakentuu erilaisten tarpeiden tyydyttämisestä ja hyvinvoinnin toteutumista voidaan tarkastella näiden eri tarpeiden toteutumisen näkökulmista. Maslow on jakanut tarpeet viiteen toisiaan täydentävään tarpeeseen. Ensimmäinen perustarve ihmisellä on fysiologinen tarve, johon kuuluvat ravinto, lepo ja lämpö, toiseen perustarpeeseen eli turvallisuuden tunteeseen kuuluvat taloudellinen vakaus, hyvä terveys ja fyysinen turvallisuus. Fyysisiin ja turvallisuuteen liittyviin ihmisen perustarpeisiin Maslow nimittää puutostarpeiksi, joiden tyydyttyä ihminen voi edetä kehitystarpeiden suuntaan. Näitä ihmisen kehityksen perustarpeita ovat kolmas, neljäs ja viides perustarve Maslowin hyvinvoinnin hierarkiassa. Kolmannen perustarpeen eli yhteenkuuluvuuden tarpeiden tyydyttämiseen kuuluvat myönteiset ystävyys- ja läheissuhteet ja myönteinen sosiaalinen ympäristö. Neljännen perustarpeen mukaisesti ihminen kokee itsensä arvostetuksi ja hyväksytyksi suhteessa toisiin ihmisiin. Ihminen arvostaa sekä uskoo itseensä kykenevänsä ja pätevän ihmisenä, esimerkiksi pärjäämään itsenäisesti elämässään. Viidennen ihmisen perustarve on saada elää itsensä näköistä elämää ja saada toteutettua yksilöllisiä päämääriä. (Maslow 1943, 372- 383.)

Helena Mertaniemen (2016) opinnäytetyötutkimus päättyi kolmeen johtopäätökseen vanhusten etsivästä työstä. Teemahaastattelun tutkimustulosten mukaan tällä hetkellä etsivä vanhustyö on vieras ilmiönä, eikä se ole käsitteenä vakiintunut osaksi vanhuspalvelujen toimintakäytäntöä. Vanhusten etsivässä työssä on kehittämisen tarpeita organisaatorajat ylittävään yhteistyön ja tiedonkulun parantamiseen. Vanhusten etsivässä työssä tulisi nykyistä enemmän keskittyä syrjäytymisvaarassa olevien vanhusten tavoittamiseen. Opinnäytetyön tutkimuskohteina olivat kahden keskisuuren kaupungin kuuden vanhustyön ammattilaisen teemahaastattelut. (Mertaniemi 2016, 41.) Mertaniemen ohella samansuuntaisiin tutkimustuloksiin oli päätenyt Tuula Partanen (2009) tutkiessaan, mitä etsivätyö on ikääntyneiden päihdeongelmissa, ja miten etsivää

työtä tulisi kehittää ikääntyneiden päihdetyössä. Tutkimuksessa oli teemahaastateltu neljää ammattilaista ja tutkimuksessa todettiin ammattilaisten haastattelujen perusteella, että vanhusten päihdetyössä ja etsivässä työssä tarvitaan moniammatillista verkostotyötä. Ikääntyvän elämäntilanteen arviointia tulee tehdä monipuolisesti ja kattavasti. Tiedonkeruumenetelminä voidaan käyttää havainnointia ja haastattelua sekä erilaisia sovellettavia arviointimittareita. Arviointia tulee tehdä ammattilaisten, ikääntyvän ja hänen läheistensä kesken. Ikääntyvän elämäntilanteen arviointia parantaa arvioijan osallistuminen ja tutustuminen ikääntyvän arkeen. Arvioijalla tulee olla riittävää päättelytaitoa ja herkkyyttä asioiden havaitsemiseen. Ikääntyvän elämäntilanteen arviointia tulee tehdä ikääntyvän elämäntilanteen muuttuessa. Ikääntyneen elämäntilannetta selvittäessä voimavarojen lisäksi tulee selvittää myös elämäntilannetta vaarantavat riskitekijät. Riskitekijöitä voivat olla huono terveydentila, yksinäisyys, köyhyys ja itsensä huolehtimisen vajavuus ja asumisen olosuhteet. Ikääntyvän avuntarvetta arvioidaan kokonaisvaltaisesti huomioon ottaen fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset hyvinvoinnin osa-alueet. Ikääntyvän muisti, uuden oppiminen, elämänhallinta, sosiaalinen aktiivisuus ja vuorovaikutukseen liittyvät voimavarat tulee arvioida omina kokonaisuuksinaan. (Väyrynen 2011, 3-5; Voutilainen & Vaarama 2005, 7; Tilvis, Routasalo, Karppinen, Strandberg, Kautiainen, Pitkälä 2012, 18–24.)

Anna- Kaarina Koivula (2013) on tutkinut vanhusten sosiaalipalveluiden hyvinvointivaikuttavuutta. Tutkimus osoitti, että ikääntyvien ehkäisevätyö on monitahoista ja erityisesti kattavien vanhuspalveluiden tarjoaminen ehkäisevässä työssä on tärkeää. Lisäksi tarvitaan ikääntyvien yksilöllistä tukemista, jonka avulla ikääntyvä voi ikääntyä omalla tavallaan. Koivulan mukaan: ”Hyvinvointivaikuttavuuden arviointi on haasteellista ja se perustuu todennäköisyyksien arviointiin, koska varmuutta riskien toteutumisesta tai toimenpiteen vaikuttavuudesta ei saavuteta. Yhtenä sosiaalitalouden arviointimenetelmänä toimii korjaavan ja ehkäisevän työn kustannusten vertailu. Menetelmät, joiden avulla pystytään arvioimaan sekä talouden että elämänlaadun näkökulmaa, tuottavat kuitenkin laajemman kuvan toiminnan hyvinvointivaikuttavuudesta. Sosiaalinen kustannusvaikuttavuusindeksi on eräs tällainen menetelmä. Sosiaalitaloudellisen arvioinnin menetelmien kehittäminen voi saada aikaan hyvän kierteen, joka heijastuu palveluitten vaikuttavuuteen, toiminnan taloudellisuuteen sekä ehkäisevän työn lisääntymiseen. Tätä kautta ikäihmisten hyvinvointi ja palveluitten käyttäjälähtöisyys voivat lisääntyä.” (Koivula 2013, 43- 46.)

3 GERONTOLOGINEN SOSIAALITYÖ VANHUSTEN ETSIVÄSSÄ TYÖSSÄ

3.1 Vanhusten etsivän työn historia ja tavoitteet

Etsivä työ on sananmukaisesti etsivää toimintaa ympäristöissä, joissa potentiaaliset asiakkaat elävät ja toimivat. Etsivätyö toimii syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseksi tai auttaa syrjäytyneitä palvelujen piiriin. Etsivästä työstä käytetään myös nimitystä jalkautuva työ. Sosiaalityössä ihmisten pariin jalkautuva työ on sisällytetty sosiaalityön yhdyskunta- ja yhteisösosiaalityön työmenetelmiin. Etsivällä sosiaalityöllä on pitkät perinteet, ja jo 1800-luvulla pelastusarmeija toteutti sitä Ison-Britannian slummeissa siten, että pelastusarmeijan työntekijät etsivät avuntarpeessa olevia ihmisiä kaduilta ja vuokrakasarmeista. Norjassa etsivää työtä on kehitetty nuorten parissa vuodesta 1969 alkaen. Suomessa etsivää työmuotoa alettiin toteuttaa 1960-luvulta alkaen Helsingissä nuorten päihteidenkäyttäjien auttamiseksi. Varsinaiseksi työmuodoksi etsivätyö kehittyi Suomessa 1980-luvulla nuorten sosiaalityössä. (Kaartinen- Koutaniemi 2012, 15– 17, 21– 23; Roivainen 2008, 29, 36.)

Etsivä työ on osa sosiaalityön yhdyskuntatyötä. Menetelmällisiä yhtymäkohtia sillä on brittiläiseen settlementiliikkeseen, joka muotoutui 1800-luvulla ja jonka tarkoituksena oli uudenlainen yhteisöllinen lähestymistapa yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemiseksi (community work). Tuolloin Samuel Baret halusi löytää uusia työmuotoja slummien asukkaiden tavoittamiseksi, koska perinteiset seurakunnan työmuodot eivät enää tehonneet. Settlementtien keskeisenä kohteena oli tuottaa yhteisen toiminnan avulla sosiaalisia rakenteita, jotka voisivat luoda koheesiota ja vakautta kaupunkien slummeihin. Toiminnan kohderyhmänä olivat lapset, nuoret, aikuiset ja vanhukset. Yhdysvaltalainen Jane Addams siirsi brittiläisen Toynbee Hallin toiminta-ajatusta ja käytäntöä Yhdysvaltoihin, ja monet muut toimijat veivät samalla mallia myös eri puolille maailmaa, muun muassa Japaniin, Skandinaviaan ja Saksaan. Jane Addamsin Yhdysvaltoihin perustama settlementiliike Hull House käynnistyi 1800-luvun lopussa. Hull Housen toimintaa Yhdysvalloissa pidetään merkittävänä sen vuoksi, että ongelmien muutostyössä käytetyt menetelmät eivät olleet enää sidoksissa kristilliseen maailmankuvaan ja yksilön ongelmakeskeisyydestä näkökulmaa laajennettiin yhteiskunnallisista rakenteista aiheutuvien ongelmien tekijöihin. (Toikko 2005, 100, 102– 104; Sipilä 1989, 36– 37.)

Suomessa etsivää työtä on tehty 1970-luvulta lähtien pohjoismaisten esimerkkien ohjaamana kirkon ja sosiaalityön toimesta. Juridinen perusta työmenetelmälle luotiin 1980-luvun alussa. Yhdyskuntatyössä ja etsivässä työssä tavoitteena on ollut ennaltaehkäistä sosiaalisia ongelmia ja tuoda tarpeiden mukaan sosiaalipalveluja lähemmäksi ihmisiä heidän toimintaympäristöihinsä. Irene Roivaisen (2008) teettämän haastattelututkimuksen mukaan sosiaalityö yhdyskuntatyössä on asiakasläheisempää sekä yhteisöläheisempää ja -lähtoisempää, koska jalkautuva sosiaalityö pääsee virastotyöntekijää inhimillisemmin asiakkaan kontekstiin. Lisäksi sosiaalityöntekijä on paremmin saavutettavissa, ja kohtaaminen tapahtuu ilman ennako-odotuksia ja luokitteluja. (Roivainen 2008, 26–27, 29–32.)

Sosiaalityön historiaa on jaettu työmuotojen mukaan. Esimerkiksi Timo Toikko (2005) jakaa sen hallinnollisten toimenpiteiden perinteeseen, henkilökohtaisen vuorovaikutuksen perinteeseen ja yhteisöllisen muutostyön perinteeseen. Jorma Sipilän (1989) mukaan sosiaalityö puolestaan jakautuu byrokratiatyöksi, psykososiaaliseksi työksi ja palvelutyöksi. Kyösti Raunio (ks. Toikko 2005) jakaa Malcom Paynen jaottelua mukailevasti sen palvelujärjestelmäkeskeiseksi, terapeutiksi ja yhteiskuntakriittiseksi. Näiden kaikkien sosiaalityön työmuotojen perinteiden avulla voidaan eritellä nykypäivän sosiaalityön työtapoja (Toikko 2005, 223, 230, 232.) Sosiaalityön työmuotojen erilaisia jaotteluita tarkastellen, etsivässä työssä on käytetty monipuolisesti erilaisia työmuotoja. Etsivän työn tavoitteena on ollut yksilöiden ja yhteisöjen muutos. Keinoina siinä on käytetty psykososiaalista ja terapeutista työtä ja palveluohjausta. Etsivällä työllä on pyritty vaikuttamaan syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseen ja yhteiskunnallisten ongelmien syvenemiseen.

Sosiaalityön työtavat ja näin ollen myös etsivässä työssä käytettävät työmenetelmät jäsentyvät sen mukaan, kenen ja millaisten asioiden kanssa sosiaalityö toimii. Voidaan ajatella, että etsivässä työssä yhdyskuntatyön tavoin yksittäisen asiakkaan kanssa työskentely jakautuu kontrolliin, sosialisointiin ja terapiaan, joissa kaikissa on yhdistynyt yksilöön kohdistuva muutostyö. Yhteisön kanssa tehtävässä työssä sosiaalityön toiminnan kohteena ovat olleet yhteisöt ja yhteiskunta. Yhdyskuntatyöllä ja näin myös etsivällä työllä on pyritty vahvistamaan sosiaalisia suhteita ja yhteisyyden tunnetta ja työ

on ollut pitkälti kontaktityötä, jossa asiakkaat ja työntekijät ovat kohdanneet toisensa tasavertaisina. (Sipilä 1989, 63– 65.)

Suomessa yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset ovat muuttaneet yhdyskuntatyön sisältöä ja käytäntöjä, jonka mukana myös etsivätyö on ollut muutoksessa. Ajat ovat muokanneet yhdyskuntatyötä ja työssä käytettyjä työmenetelmiä, ja 1990-luvulta lähtien yhdyskuntatyö on ollut miltei kadoksissa sosiaalityön kentältä. Nykyisin yhdyskuntatyöstä puhutaan yhteisösosiaalityönä, joka on englannin kielellä community social work. Yhteisösosiaalityöhön ovat rakentuneet asiakasryhmäkohtaiset, moniammatilliset ja monituottajamalliset työmuodot, joihin etsivätyö myös rakentunut. (Roivainen 2008, 41, 37; Turunen 2008, 55- 56; Nylund 2008, 83– 84.)

Etsivän työn teoreettisena perustana ovat ensiasteisen, toisasteisen ja kolmasasteisen ehkäisyn käsitteet. Ensiasteisen ehkäisyn tavoitteena on vähentää yhteiskunnassa ongelmaa tuottavaa syytä, toisasteisen ehkäisyn tavoitteena on lyhentää ongelman olemassaoloa palveluja kohdentamalla ja kolmasasteisen ehkäisyn tavoitteena on estää ongelmien kasaantumista, pahentumista sekä tukea ja vahvistaa voimavaroja. Ehkäisevässä työssä kriisin käsite korostuu, jolloin ehkäisevän työn tehtävä on soveltaa työmenetelmiä varhaiseen puuttumiseen. Teoreettisesti voidaan olettaa, että ihmiset, jotka saavat tukea ja apua kriisin läpi työskentelyyn, kehittävät ”crisis coping skills” eli kriisin käsittelytaitojaan ja selviytyvät opituilla taidoillaan mahdollisesti uusista kriiseistä. Haldis Hjort pitää etsivän työn teoreettista perustaa eklektisenä, jonka mukaan valitaan ja yhdistellään eri teorioita ja tietoa tarpeen mukaan ja kehitellään hypoteeseja, joita koetellaan sitten käytännössä. (Hjort 1995, 138- 139, 115- 116.)

Etsivätyö sisältää sosiaalityön integroivaa toimintaa, jossa marginaalissa olevia ihmisiä ohjataan syrjäytymisen tai syrjäytymistä aiheuttavilta poluilta integroiden takaisin yhteiskunnan itsenäisiksi toimijoiksi. Integroivassa toiminnassa on keskeistä riippuvuuksien ylläpitämisen sijasta ihmisten voimaannuttaminen, jotta he kykenevät omatoimiseen ja itsenäiseen elämään. Sosiaalityön tavoitteena on yhteiskunnassa tukea syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnassa, ja siksi tehtävänä on myös piilossa olevan potentiaalin ja resurssien esille tuominen ja

ihmisten voimavarojen suuntaaminen omatoimisuuteen ja yhteisöllisyyteen. (Juhila 2002, 13– 17.)

Etsivässä työssä kohderyhmä voi kokea, että ei tarvitse apua. Lisäksi ryhmä ei välttämättä tiedä, mistä he apua saavat ja miten sitä pyytää. Lisäksi voi olla avuntarvitsijoita, jotka ovat lakanneet hakemasta apua jostain syystä. Etsivässä työssä erotetaan asiakkaan subjektiivinen kokemus avuntarpeesta ja työntekijän objektiivinen tarvearvio asiakkaan avuntarpeesta. Tämä tarkoittaa sitä, että ammattilaisen ja asiakkaan vuorovaikutusprosessissa voi molempien osapuolten tulkinta ongelmasta muuttua. Siksi etsivässä työssä ammattilaisen tulee olla mahdollisimman sensitiivinen asiakkaan tarpeille ja asiakasprosessin kehittymiselle. Punnitseminen välttämättömän puuttumisen ja toisen elämään tunkeutumisen välillä tulee arvioida tapauskohtaisesti. (Hjort 1995, 19.) Etsivän työn ihmiskäsitys perustuu humaniseen ihmiskäsitykseen, jonka mukaan kaikki ihmiset ovat arvokkaita. Lisäksi ihmistä ymmärretään hänen kokemuksensa kautta. Etsivän työn ensisijainen merkitys asiakkaalle on se, kuinka hän on tullut kohdatuksi, kuulluksi ja ymmärretyksi. Etsivän työn tavoite yhteiskunnallisesti on kokonaisedun tavoittelu eli syrjäytymisvaarassa tai syrjäytyneet ihmiset integroidaan yhteiskuntaan sosiaalisten kulujen piiristä omatoimisuuteen. (Kaartinen- Koutaniemi 2012, 21, 24– 26, 28; Mikkonen, Kauppinen, Huovinen, Aalto 2007, 18–19.)

Etsivässä työssä pyritään vahvistamaan kohdattujen ihmisten omia voimavaroja. Käsitys pohjautuu jokaisella ihmisellä olevaan osaamiseen ja oppimiskykyyn. Sosiaalityö voi auttaa minimoimaan asiakkaan riskejä ja luomaan uusia mahdollisuuksia asiakkaan elämässä. Etsivässä työssä työntekijä etenee asiakkaan ehdoilla ja päätökset tavoitteista ja niihin pääsemisen keinoista suunnitellaan yhdessä asiakkaan kanssa. Etsivän työn lähtökohtana on asiakaslähtöisyys, jossa jokainen asiakas motivoituu valitsemalla ja itsemäärittelemällä avun tarpeensa ja suunnittelemalla itselleen tavoitteet ja keinot tavoitteisiin pääsemiseksi. Ihmisen todellisuus voidaan nähdä janaksi, jonka toisessa päässä on heitteillejätö ja toisessa päässä täysi kontrolli ihmisen elämästä. Ihmisen itsemäärittelyn alue sijoittuu janalla näiden kahden tekijän välille. Työntekijän rooli on tukea ja suojata ihmistä niin, että he voivat toimia itsemäärittelyn alueella ja kehittyä myös ihmisenä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että ihmistä autetaan muodostamaan ymmärrystä siitä, mikä muutossuunta voi lisätä hänen hyvinvointiaan ja minkälaisilla keinoilla hän itse näkee ne saavutettavan. (Kaartinen- Koutaniemi 2012, 26–27.)

Etsivä työssä työntekijä on avainhenkilö ja työtä tehdään oman persoonan varassa ja laajan osaamisen, kuten tiedon ja taidon turvin. Itsenäinen ja liikkuva työ vaatii luovuutta, yhteistyöverkostoissa toimisen taitoja, palvelujärjestelmän, lainsäädännön ja etuisuuksien tuntemusta ja taitoa kohdata erilaisia ihmisiä. Työntekijän tehtävä on toimia puskurina, suodattimena, kynnysten madaltajana ja asiakkaan ja yhteiskunnan yhteistyön mahdollistajana. Työntekijän tulee pitää kiinni ammatillisuudestaan ja etenkin ammattietiikastaan työn onnistumiseksi. Etenkin erityinen perehtyneisyys kohderyhmään on tärkeää. Keskeisintä ammattitaitoa tarvitaan asiakkaan kohtaamisen tilanteisiin ja dialogisuuteen. Kohtaaminen edellyttää kykyä olla ulospäinsuuntautunut, asettua esille ja tasavertaiseen asemaan asiakkaan kanssa sekä kykyä aloittaa juttelu ihmisten kanssa. Lisäksi kohtaaminen edellyttää taitoa kuunnella ja kuulla, ymmärtää kohderyhmän kieltä ja viestintää. (Kaartinen- Koutaniemi 2012, 35– 36, 38– 39; Mikkonen 2007 ym., 30.)

Etsivässä työssä työntekijä on erilaisessa roolissa suhteessa asiakkaisiin kuin olisi tavallisessa toimistotyössään tai sovitulla kotikäynnillä. Etsivän työntekijällä on vähemmän valtaa keskustelun etenemisessä, koska etsivä työntekijä toimii asiakkaan alueella, jossa asiakas voi valita ja päättää kontaktin ottamisesta ja keskustelun etenemisestä. Tämän vuoksi etsivän työntekijällä tulee olla taitoja muodostaa asiakkaan kontaktin ottaminen houkuttelevaksi. Lisäksi asiakkaan alueella oleminen edellyttää etsivältä työntekijältä varovaista ja tahdikasta kohderyhmän ehdoilla olemista. Etsivä työntekijä esiintyy yleensä anonyymisti toisella tavalla kuin toimistossa työskentelevä nimensä ja tittelinsä turvin työskentelevä työntekijä. Etsivä työntekijän tulee tehdä työtään pitkäjänteisesti, säännöllisesti ja nöyrästi, jotta voi ansaita luottamusta kohderyhmältään. Vallan ja kontrollin näkökulmasta etsivällä työntekijällä ei ole valtaa puuttua toimistotyössä olevan tavoin asiakkaan elämään vaan asiakkaalla on oikeus hyväksyä tai torjua tarjottuja mahdollisuuksia. Etsivä työntekijä voi ajan oloon muodostua asiakkaalle sellaiseksi yhteyshenkilöksi, jolloin voidaan etsivää ammatillista työtä muuttaa enemmän projektinluonteiseksi palvelutehtävien hoitamiseksi. (Hjort 1995, 25- 27.)

Etsivä työ mahdollistaa tiedonhankinnan kohderyhmästä. Tietoa voidaan kerätä kohderyhmän elinolosuhteista, elämäntilanteesta sekä yksilön, ryhmän ja yhteiskunnan

välisistä suhteista. Tiedonkeruu tulee olla järjestelmällistä, koska kerätyllä tiedolla autetaan toiminnan toimivuutta ja kehitetään palvelua kohderyhmän tarpeita paremmin vastaavaksi. (Mikkonen ym. 2007, 41.) Haldis Hjortin (1995) mukaan etsivän työn ammattilaisen ei pidä ainoastaan auttaa luokseen tulevia vaan myös arvioitava yhteiskuntaa, jossa avuntarvitsija elää. Ammattilaisen eettinen, ammatillinen, menetelmällinen ja tuloksellinen vastuu laajenee, kun hän tarkastelee avuntarvetta objektiivisesti. Osallistuva havainnointi tutkii pääasiallisesti ryhmien identiteettiä, vallitsevia ja vaihtelevia suhteita, ryhmän historiaa, alkuperää ja tulevaisuudennäkymiä. Osallistuvan havainnoin etuja voidaan saavuttaa, kun yhteisössä toimitaan kauan ja useasti. Tällöin tutkija voittaa yhteisön luottamuksen ja kykenee tulkitsemaan yhteisöä oikein. Esimerkiksi ryhmän ja sen jäsenten käyttäytymistä voidaan arvioida ulkoisten ympäristötekijöiden vaikutusten kautta. Sosiaalisen oppimisteorian kautta ymmärrämme ja löydämme tekijöitä, jotka vahvistavat positiivisesti yhteisöä ja sen jäseniä. Sosiaalipedagogiikan ja ekopsykologian mukaan yhteisön oppimista ja hyvinvointia voidaan edistää yhteisen toiminnan kautta ja ympäristöä muuttamalla. Etsivässä työssä sosiaalipedagogiikan teoreettisia lähestymistapoja voidaan käyttää etsivän toiminnan käynnistämisvaiheessa, kun halutaan kontaktia kohderyhmään. (Hjort 1995, 19- 21, 131, 146- 147, 152.)

3.2 Sosiaalityön työorientaatio vanhusten etsivässä työssä

Ikääntyvien kanssa tehtävän sosiaalityön kehittyminen on ollut sidoksissa aina yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikan haasteisiin ja tehtäviin. Erityisen edistysaskeleen sosiaalityölle ikääntyvien parissa on luonut sosiaaligerontologinen tutkimus, joka alkoi 1950 - 60-luvuilla Yhdysvalloissa. Tutkimus painottui tuolloin vanhenemisen psykologisiin ja sosiaalisiin prosesseihin. Gerontologinen sosiaalityö on muotoutunut myös yleisen sosiaalityön kehitysvaiheiden kautta. Sosiaalityön työmenetelmien yksilö-, ryhmä- ja yhdyskuntatyön kehittymisen kautta gerontologinen sosiaalityö on saanut vaikutteita työmenetelmiinsä. Yksilökohtaista sosiaalityötä, ryhmä- ja yhdyskuntatyötä alettiin soveltaa gerontologisessa sosiaalityössä 1970- 1980- luvuilla, jolloin myös ikääntyvien parissa tehtävä sosiaalityö alkoi vakiintua. (Koskinen 1993, 20- 22, 29, 32, 60- 61.) Gerontologisen tiedon kannalta tärkein kehitysaskel Suomessa oli 1980-luvulla, kun gerontologinen koulutus alkoi vakiintua Suomen isoimpien kaupunkien yliopistoissa. Lisäksi gerontologisen ammatillistumisen kannalta ovat olleet merkittävässä roolissa

tieteelliset seurat ja kansalaisjärjestöt. (Koskinen ym. 1998, 48- 49.) Gerontologisen sosiaalityön vakiintumisen kausina 1980- 1990 kehitystä tapahtui sosiaalityön teorioiden käytäntöön soveltamisessa ja uusien työmenetelmien kehittelyn kautta. Gerontologisen sosiaalityön asema on vahvistunut nopeasti 2000-luvulta alkaen ja gerontologinen sosiaalityö on alkanut elämään käytännön toimintana osassa Suomen kuntia. (Koskinen 2007, 25, 28- 31; Seppänen 2006, 25.) Ikääntyvien ihmisten määrän kasvaminen 2000-luvun yhteiskunnassa on pakottanut gerontologisen sosiaalityön aseman vahvistamista ja tämän johdosta myös erilaiset sosiaalityön gerontologiset työmenetelmät kehittyvät koko ajan, kuten etsivä vanhustyö on kehittymässä gerontologisena sosiaalityön työmenetelmänä.

Satu Ylisen (2008, 62, 80) mukaan gerontologisen sosiaalityön ammatillinen tieto muodostuu ammatillisesta gerontologisesta sosiaalityöstä (kuten ammatillisista rooleista ja menetelmistä), etiikasta ja arvoista (kuten itsemääräämisoikeudesta ja arvokkuudesta), gerontologisesta sosiaalityön tutkimuksesta (kuten käsitteistä, myyteistä ja tutkimuksen merkityksestä), gerontologisen sosiaalityön koulutuksesta (kuten kiinnostavuudesta, osaamisesta ja tietoaineksesta) sekä vanhuspolitiikasta ja vanhuspalveluista (kuten vanhusten tarpeista ja palveluista esimerkiksi omaishoito ja pitkäaikaishoito) sekä lisäksi hyvinvointiyhteiskunnan ja vanhuspalvelujen keskinäisestä suhteesta. Gerontologinen asiantuntijuus muodostuu puolestaan yleisestä sosiaalityöstä ja erityisestä gerontologisesta sosiaalityön asiantuntijuudesta. Ylinen on jakanut gerontologisen sosiaalityön asiantuntijuuden muodolliseen, menetelmälliseen ja eettiseen asiantuntijuuteen. Muodollinen asiantuntijuus pitää sisällään sosiaalipalvelujärjestelmän ja asiakkaan oikeuksia koskevan järjestelmän tuntemuksen sekä ikääntymiseen liittyvän tieteellisen tiedon ymmärtämisen. Eettinen asiantuntijuus pohjautuu sosiaalityön yleisiin eettisiin periaatteisiin sekä sosiaalityön gerontologisen tiedon välittämisen. Gerontologisen sosiaalityön tehtäväsisällöiksi on johdettu historian kuluessa seuraavat sisällön määrittäykset: 1) auttaa ikääntyviä laajentamaan kompetenssiaan sekä lisäämään heidän ongelmanratkaisu- ja selviytymiskykyään, 2) auttaa palvelujen saannissa, 3) vaikuttaa palvelujärjestelmään vanhusten tarpeita paremmin vastaaviksi, 4) parantaa ja edistää ikääntyvien ja ympäristön vuorovaikutusta ja 5) vaikuttaa edistävästi ikääntymistä koskevaan politiikkaan. (Koskinen 2007, 26- 27.) Sosiaalityössä tarkastellaan ikääntyvän koko elämäntilannetta. Erityisenä tarkastelun kohteena on ikääntyvän toimintakyvyn ja sosiaalisen ympäristön välinen suhde. Sosiaalityön tavoitteena on hyvissä ajoin

ennaltaehkäistä, ylläpitää ja kehittää ikääntyvän toimintakykyisyyttä sosiaalisessa toimintaympäristössä liittäen ikääntyvä yksilöllisten tarpeidensa pohjalta erilaisiin palvelu- ja resurssijärjestelmiin. Sosiaalityö turvaa ikääntyvän elämän olosuhteita etuisuuksien ja erilaisten palvelujen kautta. Sosiaalityö vahvistaa ja voimaannuttaa sekä kuntouttaa ikääntyvän omaa toimijuutta suoriutumisessaan, elämänhallinnassaan, ongelmanratkaisukyvyssään ja sosiaalisessa toimintakyvyssään. (Koskinen, Seppänen 2013, 450.)

Skotlantilaisessa yliopistossa tehdyssä kirjallisuuskatsauksessa pyrittiin tunnistamaan ikäihmisten tehokkaan ja tuloksellisen sosiaalityön tekijät. Tutkimuksen mukaan ikääntyvät eivät tarvitse sosiaalityötä vain ikänsä takia, vaan heillä on samanlaisia sosiaalityön tarpeita, kuin muillakin aikuisilla. Sosiaalityön palveluja ei voida pitää tehokkaana, jollei ikääntyvät itse ole tyytyväisiä palveluihin. Palveluiden käyttäjät haluavat, että heitä kuunnellaan ja kunnioitetaan yksilöinä. Sosiaalityö on tehokkaampaa, mitä varhaisemmassa vaiheessa palvelutarpeen arviointi ja suunnittelu on aloitettu ikäihmisen kanssa yhteistyössä. Sosiaalityöntekijät tuovat ainutlaatuisen yhdistelmän osaamistaan ja asiantuntemustaan ikääntyvien palvelutarpeiden vastaamiseen. Sosiaalityöntekijän on työskenneltävä luovasti ja he tarvitsevat taitoja saavuttaa "oikea" tasapaino itsemääräämisoikeuden edistämiseksi ja itsenäisyyden säilyttämisessä. Sosiaalityön ennakkollinen lähestymistapa edistää ikääntyvän henkilökohtaisia vahvuuksia ja kapasiteettia. (Kerr, Gordon, MacDonald, Stalker 2005, 8.)

Gerontologisten työmenetelmien lähtökohtana on ikääntyvän yksilöllisyyden huomioiminen, asiakaslähtöisyys, voimavarojen vahvistaminen ja toimintakykyä ylläpitävä työote. Työmenetelmien punaisena lankana voidaan pitää ihmisen elämäntilanteen ymmärtämistä mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Asiakas nähdään oman elämänsä asiantuntijana. Asiakkaan auttamisprosessissa yritetään ymmärtää asiakkaan elämäntilannetta ja hänen toimintamahdollisuuksiaan. Tavoitteena on mahdollistaa asiakkaan omien voimavarojen käyttöä toimintakyvyn ylläpitämisessä, kuntoutuksellisesti ja esimerkiksi ongelmien ratkaisussa. (Granfelt, Jokiranta, Karvonen, Matthies & Pohjola 1993, 167.)

Gerontologisessa sosiaalityössä työmuodot saavat erilaisia painotuksia sen mukaan, mihin asiakkaan tarpeisiin työmenetelmiä käytetään. Ikääntyvät tarvitsevat runsaasti

erilaisia palveluita arjesta selviytymiseensä, joten palvelujen koordinointi yksilökohtaisella palveluohjauksella on keskeisessä asemassa. Lisäksi ikääntyvien moniammatillinen palvelujen tuottaminen edellyttää verkostoituvaa ja moniammatillista työtettä. (Koskinen, Seppänen, 2013, 449.)

3.3 Sosiaalityön tehtäviä ja työmenetelmiä etsivässä työssä

Etsivässä työssä ei ole organisatorisia ja institutionaalisia järjestelyjä, jotka luovat valtasuhteita ja rooleja työntekijöiden ja asiakkaiden välille. Sosiaalityöntekijä joutuu etsimään epätavanomaisia ratkaisuja saadakseen tehokkaan kontaktin asiakkaisiin. Näin ollen etsivässä sosiaalityössä sosiaalisia prosesseja on vaikea ennustaa ja sosiaalityöntekijän intuitiivinen ammattitaidon kehittäminen on keskiössä. Björn Andersson (2010) kuvaa etsivää sosiaalityöntekijää katutason byrokraatiksi, joka on kaikkein tärkein päätöksentekijä, koska he näkevät työssään millä tavoin ihmisten syrjäytyminen rakentuu ja millaiset tekijät ovat syrjäytymisen taustalla. Etsivässä sosiaalityössä eettinen orientoituminen korostuu, koska tarvitaan tapaa ja kykyä kehittää luottavainen kontakti. Etsivän sosiaalityöntekijän hyviä ominaisuuksia ovat luottamuksen rakentaminen, aitous, suvaitsevaisuus, kunnioitus ja nöyryys. (Andersson 2010, 27- 35.)

Björn Andersson (2013) kuvaa etsivää sosiaalityötä tutkimuksessaan, joka perustuu 38 nuorten etsivän työntekijän kokemuksiin viidessä kaupungissa (Tukholma, Göteborg, Malmö, Uumaja ja Södertörn). Etsivän sosiaalityön kolme päätehtävää, jotka ovat tunnistettavissa kaikessa etsivässä työssä, ovat kontaktin solmiminen, sosiaalisen muutosprosessin aloittaminen ja tarjotun sosiaalisen tuen ylläpitäminen. Etsivässä sosiaalityössä työt hoidetaan erilaisissa ympäristöissä kuin normaalisti. Etsivä sosiaalityöntekijä ei järjestä palveluja eikä valvo palveluiden käyttöä, joten tämä vaikuttaa siihen, miten asiakassuhteet rakennetaan kohderyhmiin. Sosiaalityöntekijä kohtaa haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä ja siksi asiakkaiden kunnioitus ja työhön sitoutuminen ovat etsivän sosiaalityön pätevyysvaatimuksia. Työ tilanteet ja työprosessit ovat ennalta- arvaamattomia ja siksi työn tekemisen turvaksi tarvitaan valmiussuunnitelmaan erilaisten tilanteiden ratkaisemiseen. Björn Anderssonin mielestä etsivän työn käsite on jäänyt sosiaalityön tutkimuksessa varjoon. Syy käsitteen puutteelliseen määrittelyyn voi johtua ensinnäkin työmenetelmän käytön suhteellisen pienestä osuudesta sosiaalityössä. Nuorten parissa sosiaalityön etsivällä työllä on pitkät

perinteet. Toiseksi syy voi johtua etsivän käsitteen puutteellisesta määrittelystä. Etsivä työ on luovaa työtä ja siksi etsivän käsitteen määrittely voi olla vaikeaa. Kolmanneksi etsivä työ on upotettuna tai piilotettuna muihin sosiaalityön työmenetelmän käsitteisiin ja se löytyy kontekstisidonnaisesti eri sosiaalityön alueilta esimerkiksi, kun puhutaan kenttä työntekijöistä eri yhteyksissä etsivän työntekijöiden sijaan. Etsivän sosiaalityön tavoitteena on ennaltaehkäistä ja hillitä prosesseja eri yhteyksissä muuttumasta kriittiseen suuntaan. Etsivän sosiaalityön lähestymistapa on osa tehokasta strategiaa, jotta varhaiset merkit ongelmista pystytään tunnistamaan. (Andersson 2013, 171- 185.)

Tiivistetysti Björn Anderssonin (2013) tutkimuksen mukaan etsivässä sosiaalityössä on kolmeen työvaiheeseen perustuvaa työtehtävää, joita ovat kontaktin solmiminen, sosiaalisen muutosprosessin aloittaminen ja tarjotun sosiaalisen tuen ylläpitäminen. Kontaktin solmiminen on työvaiheista kaikkein tärkein osuus, koska kontaktin solmimisen onnistuminen vaikuttaa koko etsivän sosiaalityön tavoitteiden saavuttamiseen. Kontaktin solmimisen edellytyksenä ovat myös sosiaalityöntekijän sitoutuminen työhönsä ja luovuus työssään sekä asiakkaiden kunnioitus.

Raymond Kloppenburgin ja Peter Hendriksin (2013, 605- 617) tapaustutkimuksessa haluttiin kartoittaa ja vertailla erilaisia etsivän sosiaalityön käytäntöjä Euroopassa. Lisäksi he pyrkivät kuvaamaan etsivän sosiaalityön hyviä käytäntöjä sekä sitä millaisten moraalisten ongelmien kanssa etsivän työn sosiaalityöntekijät joutuvat tekemisiin. Tutkimus perustuu haastattelututkimukseen, jossa haastateltavina olivat neljän eri maan etsivän työn sosiaalityöntekijät. Tutkimus on toteutettu Liettuan, Saksan, Viron ja Alankomaan yliopisto- opiskelijoiden ja tutkijoiden kesken. Tutkimuksen tuloksena löydettiin paljon samankaltaisuuksia sosiaalityöntekijöiden kesken toteuttaa etsivää sosiaalityötä. Kaikki haastateltavat korostivat, että etsivän sosiaalityön tavoitteena on pitää yhteyttä niihin ihmisiin, jotka ovat vaarassa syrjäytyä tai ovat syrjäytyneet ja jotka eivät ole kosketuksissa sosiaalipalveluihin. (Kloppenburg & Hendriks 2013, 606, 611.)

Sosiaalipolitiikan kannalta varhainen etsivän sosiaalityön varhainen interventio minimoi ja ehkäisee myöhempiä sosiaalisia ongelmia. Etsivän sosiaalityön keinoilla voidaan valtuuttaa riskiryhmiä toimimaan itsenäisesti. Niitä voidaan myös ohjata tiukemmin välttämään ongelmia aiheuttavia tekijöitä. Rankaiseva perspektiivi liittyy tuottamaton kansalainen käsitteeseen, jonka mukaan tuottamattoman kansalaisen uskotaan tarvitsevan

pakollista tukea, jotta hänestä tulisi tuottava kansalainen yhteiskunnassa. Etsivä sosiaalityö on tarkoitettu ihmisille, joilla on monimutkaisia ongelmia ja he ovat riski itselleen, yhteisölle ja yhteiskunnalle. Monimutkaiset ongelmat ovat usein psykososiaalisten ja sosioekonomisten ongelmien yhdistelmiä. Psykososiaalisia ongelmia ovat esimerkiksi päihteet, perheväkivalta, vanhemmuuden ongelmat ja psyykkiset häiriöt. Sosioekonomiset ongelmat liittyvät talouteen, asumiseen ja työhön. (Kloppenburger & Hendriks 2013, 607.)

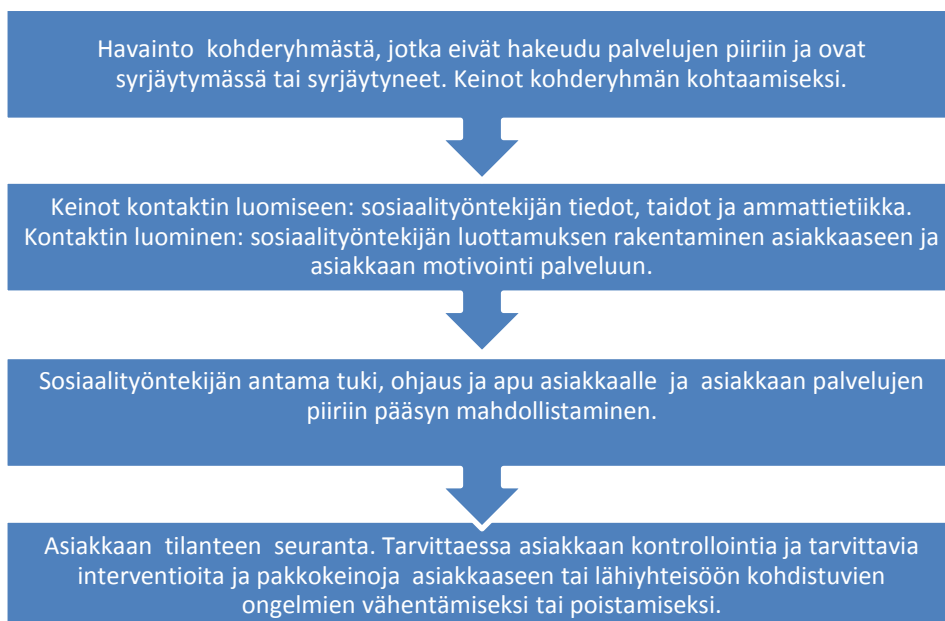
Etsivän sosiaalityön uskotaan vähentävän tai poistavan esteitä yleisten palvelujen käyttämiseltä. Etsivä sosiaalityö ei ainoastaan maksimoi sosiaalipalvelujen käyttöä vaan ennaltaehkäisee sosiaalipalvelujen käyttöä parantamalla ihmisten omatoimisuutta, itsenäisiä selviytymiskykyjä ja autonomiaa hyvinvointivaltion riippuvuuden välttämiseksi. Etsivässä sosiaalityössä korostuu rakenteellinen sosiaalityö. (Grymonprez, Roets & Roose, 2014.) Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 7 §:n mukaan rakenteelliselta sosiaalityöltä odotetaan tiedon tuottamista asiakkaiden palvelutarpeista, rakenteellisista vaikutuksista sekä keinojen määrittelyä ongelmien korjaamiseen. Lisäksi rakenteellinen sosiaalityö tarjoaa sosiaalityön asiantuntemuksen politiikan ja päätöksenteon avuksi.

Etsivän sosiaalityöntekijä tunnistaa ja tulkitsee monimutkaisia ongelmia ja riskejä eri puolilta tulevien signaalien perusteella esimerkiksi suoraan ihmisten ympäristöstä; naapureilta, perheiltä, viranomaisilta; poliisilta ja yhteistyökumppaneilta; sairaalalta. Sosiaalityöntekijöiden etsivän työn riskien arviointi on sidoksissa hallitsevaan kulttuuriin, elämäntapaan, käyttäytymisnormeihin ja elinoloihin. Esimerkiksi Välimeren maissa pienet lapset leikkivät ulkona myöhään yöhön, jota Pohjois- Euroopan maissa voidaan pitää lapsen heitteillä olona. Etsivän sosiaalityöntekijän tekemisen taustalla vaikuttavat historialliset ja sosiokulttuuriset tekijät. Etsivässä sosiaalityössä olevat sosiaalityöntekijät kuvasivat työtään tulipalojen sammuttamiseksi. Etsivää sosiaalityötä ei ole tarkasti määritelty, joten sosiaalityöntekijät kokivat, että he tekevät etsivää sosiaalityötä paljon laajemmin ja enemmän kuin mitä sosiaalityön perinteiseen työtehtäväkenttään kuuluisi. (Kloppenburger & Hendriks 2013, 609, 612.)

Etsivässä sosiaalityössä sosiaalityöntekijä ei saa kiirehtiä tai moralisoida. Etsivä sosiaalityö edellyttää sosiaalityöntekijältä vahvaa persoonallisuutta ja kykyä selviytyä monimutkaisista ja ristiriitaisista tilanteista. Alussa sosiaalityöntekijä voi kokea

vastustusta asiakkaiden taholta ja asiakkaat voivat kokea etsivän sosiaalityöntekijän lähestymisen itseään aliarvioivana ja nöyryyttävänä. Työn tärkein panostus on kontaktin luomisessa ja siihen tarvitaan sosiaalityöntekijän suotuisaa asennetta, jotta ensisilmäyksellä saadaan asiakas motivoitumaan, luottamaan ja uskomaan etsivään sosiaalityöntekijään. Tutkimuksen sosiaalityöntekijät kokivat, että etsivää sosiaalityötä ei arvosteta riittävästi, koska etsivä sosiaalityö ei ole joko ymmärrettävää tai se on ristiriidassa politiikan sääntöjen ja normien kanssa. Tämän johdosta sosiaalityöntekijä joutuu tasapainoilemaan organisaation velvoitteiden ja asiakkaan tarvitseman tuen välillä. Etsivä sosiaalityöntekijä kohtaa rikollisuutta, joista hän joutuu tekemään ilmoituksen poliiseille. Näissä tilanteissa on vaara, että rakennettu suhde asiakkaaseen vahingoittuu ja on uhka etsivän sosiaalityöntekijän turvallisuudelle. Etsivässä työssä voidaan kohdentaa kotikäyntejä esimerkiksi yksin eläville psyykkisistä ongelmista kärsiville tai pakollisia kotikäyntejä heille, jotka ovat vaaraksi itselle tai muille. Sosiaalityöntekijät ovat kuvanneet kotikäyntejä herkkänä toimialana, jossa sosiaalityöntekijä joutuu usein ristiriitaisiin tilanteisiin. Ristiriitatilanteita aiheuttavat sosiaalityöntekijän moraalisen vartijana ja päättävänä viranomaisena oleminen. Pakolliset kotikäynnit voidaan kokea ei-toivottuina ja näillä kotikäynneillä on usein mukana paljon tunteita. Sosiaalityöntekijä joutuu tasapainoilemaan asiakassuhteissa etäisyyden ja läheisyyden välillä. (Kloppenburger & Hendriks 2013, 613- 617.)

Tiivistetysti Kloppenburgin ja Hendriksin (2013) tutkimuksen mukaan etsivä sosiaalityö sisältää neljä toisistaan erottuvaa, mutta toisiinsa yhteydessä olevaa työvaihetta. Etsivässä sosiaalityössä valmisteleva vaihe alkaa, kun huomataan, että sosiaalityöltä on jäänyt jotain tärkeää saavuttamatta ja työnsisällöstä puuttuu jokin ratkaiseva työote. Tällöin huomio voidaan kiinnittää varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisemisen työmenetelmiin. Etsivän sosiaalityön työmenetelmän valmistelemaan vaiheeseen kuuluu kohderyhmän havainnoiminen ja keinojen suunnitteleminen kohderyhmän kohtaamiseksi. Varsinaisessa etsivän sosiaalityön toteuttamisen vaiheessa esille nousevat työntekijän tiedot ja taidot, käytettävät työmenetelmät, työympäristöt ja yhteiskunnallinen vaikuttamistyö. Etsivän sosiaalityön lopetus- ja arviointivaiheeseen kuuluvat seuranta ja tarvittaessa kontrollointia sekä interventioita.

Kuvio 1. Etsivän sosiaalityön työvaiheita (Kloppenburger & Hendriks 2013, 608.)

Anderssonin (2013) sekä Kloppenburgin ja Hendriksin (2013) tutkimukset ovat kuvanneet etsivää sosiaalityötä työvaiheittain. Yhteistä kuvatuille työvaiheille on, että etsivä sosiaalityö on monipuolista ja haasteellista sekä vaatii sosiaalityöntekijältä ammatillisia taitoja ja luovuutta kohdata ja työskennellä ihmisten kanssa erilaisissa paikoissa ja tilanteissa. Sosiaalityöntekijällä tulee olla asiantuntemusta kohderyhmästä etsivän sosiaalityön suunnitelmallisen toteutumisen onnistumiseksi. Etsivä sosiaalityöntekijä tarvitsee tietoa ja kykyä arvioida laaja- alaisesti ihmisten avuntarpeita yhteiskunnassa ja lainsäädännöllisten tekijöiden näkökulmasta.

4 TUTKIMUS VANHUSTEN ETSIVÄSTÄ SOSIAALITYÖSTÄ

4.1 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat

Tämä pro gradu-tutkielma kohdistuu vanhusten etsivään sosiaalityöhön. Aihetta lähestytään sosiaalityön ammattihenkilöille suunnatun kyselytutkimuksen avulla. Tutkimuskysymyksinä toimivat kaksi eri näkökulmaa ja toisiaan täydentävää kysymystä:

Mitä syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä tunnistetaan vanhusten etsivässä sosiaalityössä?

Mitä työmenetelmiä kohdennetaan ikääntyvien syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen vanhusten etsivässä sosiaalityössä?

4.2 Tutkimusmenetelmä

Valitsin tutkimusmenetelmäksi määrällisen tutkimusmenetelmän, koska halusin saada runsaasti ja laaja-alaisesti tietoa tutkimuskysymyksiini. Lisäksi tutkimukseni asiasisältö eli mielipide oli näppärämmin tutkittavissa kyselylomakkeella. Vanhusten etsivä sosiaalityö ei ole kovin yleistä Suomessa ja palvelutoiminto on enemmän keskittynyttä Etelä-Suomeen.

Kvantitatiivisen tutkimuksen tavoitteena on mittaaminen sekä perustellut ja luotettavat tutkimustulokset. Tutkimusaineistoksi saatuja havaintoyksiköitä tutkitaan tilastollisin menetelmin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa valitaan perusjoukko eli vastaajat, jotka edustavat tutkimustuloksia. Siksi onkin tärkeää valita tarkoin tutkimuksen kohderyhmä eli otos. Kvantitatiivisen tutkimuksen määrällisiä tutkimuskysymyksiä ovat mikä, missä tai kuinka paljon. (Kananen 2008, 10- 11, 13.) Kyselytutkimuksella voidaan saada suuri ja laaja otoskoko. Tutkittavan kohderyhmän yhteystietoja lähdin etsimään internetistä vanhusten etsivän työn ja vanhusten etsivän sosiaalityön käsitteillä. Sain koottua varsin kattavasti koko Suomesta vanhusten etsivän työn hankkeiden yhteystietoja kuin erilaisten yhdistysten ja järjestöjen yhteystietoja, joissa vanhusten etsivää työtä toteutettiin. Lisäksi muutamista suurimmista kaupungeista löytyi kuntien ja seurakuntien toteuttamana vanhusten etsivää työtä.

4.3 Kyselytutkimus

Monipuolisen ja kattavan tutkimusaineiston saamiseksi toteutin kyselyn sähköisen kyselylomakkeen avulla. Kyselytutkimus sopii tutkimuksiin, joissa halutaan saada selville ihmisten mielipiteitä ja sen etuna on, että sillä saadaan kasattua lyhyellä aikavälillä hyvän kokoinen tutkimusaineisto. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005, 174, 184; Vehkalahti 2008, 11; Heikkilä 2008, 13.)

Kyselylomake laadittiin Webropol- ohjelmalla, koska sillä oli helppoa laatia hyvä kyselylomake ja ohjelman kautta oli myös helppoa lähettää sähköpostitse kysely valitulle kohderyhmälle. Webropol- ohjelmasta kyselyyn vastanneiden vastaukset siirtyivät myös helposti SPSS- ohjelmaan, jossa tutkimustulosten analysointia toteutettiin. Kyselylomakkeen lähetyksen ajankohdaksi valittiin ajankohta, jolloin yleisesti ennakoitiin vastaajien olevan suurimmaksi osaksi saavutettavissa. Tästä syystä kysely lähetettiin toukokuussa ja kesälomakauden jälkeen uusintakysely toteutettiin elokuussa. Kyselyyn osallistujille annettiin vastausaikaa kaksi viikkoa, koska tavoitteena oli, että vastaajat muistavat vastata kyselyyn. (Heikkilä 2005, 66, 69 -70.)

Kyselylomakkeen kysymykset pyrin laatimaan yksinkertaisiksi ja helpoiksi vastata. Kyselylomakkeella oli vastaamisen keskeytysmahdollisuus. Tämä helpotti vastaajaa täyttämään lomaketta oman aikataulun mukaan ja aiempia vastauksiaan menettämättä. Kyselylomake testattiin kuudella opiskelijakollegalla ja arvioitettiin tutkimusta ohjaavalla opettajalla. Testauksen jälkeen kyselylomakkeeseen tehtiin muutoksia kysymysten asettelussa sekä muokattiin ja täydennettiin kysymysten vastausvaihtoehtoja. Kyselylomakkeelle laadittiin jokaiselle kysymykselle vastausohjeet. Kyselylomakkeella kartoitettiin vastaajien statusta anonyymisesti, jotta voitiin saada selville kyselyyn osallistuvien asiantuntijuus tutkittavassa asiassa. Kyselylomakkeen ohessa lähetettiin saatekirje, jolla pyydettiin tutkittavalta suostumusta tutkimukseen ja näin olleen erillistä lupaa tutkimukseen suostumisesta ei tarvittu. (Hirsjärvi ym. 2005, 191- 192; Kuula 2011, 117; Heikkilä 2008, 47- 51, 57 -58, 61; Kananen 2008, 25, 31.) Kyselylomakkeen saatekirjeessä kerrottiin tutkimuksen tavoitteet ja hyödynnettävyys sekä ilmoitettiin vastausten palautusaika. (Hirsjärvi ym. 2005, 193.)

Kyselylomakkeen kysymysten asiasisällön pyrin laatimaan niin, että ne antaisivat parhaan mahdollisen vastauksen tutkimuskysymyksiin. Lisäksi kyselylomakkeen kysymykset ja vastausvaihtoehdot pohjautuivat tutkimuksen teoriaosuudessa käsittelemiini keskeisiin käsitteisiin, kuten ikääntymiseen, syrjäytymiseen, etsivään sosiaalityöhön ja gerontologiseen sosiaalityöhön.

Kyselylomakkeeseen laadittiin strukturoituja kysymyksiä ja osassa kysymyksiä käytettiin Likert- asteikkoa. Likert- asteikollisilla kysymyksillä tutkittiin vastaajien mielipiteitä ja asenteita tutkittavaa asiaa kohtaan. Kyselylomakkeiden avoimet kysymykset laadittiin vastaajille vastaustensa tarkentamiseen. Avoimet kysymykset täydentävät tutkimustuloksia ja tuovat esille asioita, joita tutkija ei mahdollisesti tiedä etukäteen. (Metsämuuronen 2009, 70- 71, 256- 258; Kananen 2008, 25; Heikkilä 2008, 49.) Kyselylomakkeen viidellä ensimmäisellä kysymyksellä haluttiin selvittää vastaajien asiantuntemusta vanhusten etsivässä sosiaalityössä (kuten organisaatiota, jossa henkilö työskentelee, asemaa organisaatiossa, koulutustaustaa ja työkokemusta vanhusten etsivässä sosiaalityössä). Kuudennen ja seitsemännen kysymyksen tarkoituksena oli selvittää, minkä tahon toimesta käynnistyy ikääntyvän palvelutarpeen arvioiminen ja missä ympäristössä ikääntyvän palvelutarpeen arviointia suoritetaan. Kahdeksannella kysymyksellä selvitettiin vastaajan työorientaatiota eli millä tavalla vastaajan ammatillisuus toteutuu vanhuksen palvelutarpeen ja elämäntilanteen arvioinnissa. Yhdeksännessä kysymyksessä selvitettiin, mitä työmenetelmiä vastaaja hyödyntää vanhuksen palvelutarpeen arvioinnissa. Kymmenes ja yhdestoista kysymys selvitti sosiaalityön työmenetelmien käyttöä vanhusten etsivässä sosiaalityössä. Kyselylomakkeen viimeisillä kysymyksillä haluttiin saada tietoa tekijöistä, joiden perusteella vanhuksen syrjäytyminen tunnistetaan sekä työmenetelmistä, joita kohdennetaan vanhuksen syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen.

4.4 Tutkimuksen kohderyhmä ja tutkimusaineiston hankinta

Tutkimuksen kohderyhmäksi valittiin käytännön työtä tekeviä ammattihenkilöitä vanhusten etsivästä työstä. Ammattihenkilöillä oletetaan olevan käytännön kokemusta ja tietoa vanhusten syrjäytymisen tunnistamisesta ja erilaisten työmenetelmien kohdentamisesta. Riittävän otoskoon varmistamiseksi ja monipuolisten

tutkimustulosten aikaansaamiseksi, valitsin kohderyhmäksi kaikki löytämäni vanhusten etsivän työn toimijat. Kysely lähetettiin sähköpostitse Webropol- ohjelman kautta ja henkilökohtaisesti valituille vanhusten etsivän työn ammattihenkilöille.

4.5 Tutkimusaineiston analysointi

Tutkimusaineiston analyysissä käytettiin SPSS- tietojenkäsittelyohjelmistoa (Statistic Packages for Social Science). Tilastollisen tutkimuksen analyysillä selvitettiin aineiston jakautumista ja tyypillisimpiä ilmiöitä. Tutkimuksen tulokset kuvattiin ja esitettiin prosentiosuuksilla. Kyselytutkimuksen kysymykset olivat mitta- asteikoltaan ja ominaisuuksiltaan epäjatkuvia luokittelu- tai järjestysasteikollisia muuttujia. Kyselytutkimuksessa luokitteluasteikollisia muuttujia olivat ammattihenkilöiden koulutus ja organisaatio, jossa he työskentelivät. Järjestysasteikollisia muuttujia olivat puolestaan kysymykset, joissa oli Likert- asteikolliset vastausvaihtoehdot. Ristiintaulukoinnilla selvitettiin muuttujien välistä riippuvuutta ja sen avulla haluttiin selvittää, oliko vastaajien vastauksissa organisaatiotaustasta johtuvia eroavaisuuksia. Ristiintaulukoinnin tuloksen luotettavuutta voidaan testata χ^2 -riippumattomuustestillä, joka perustuu siihen, että vertaillaan ristiintaulukossa näkyviä havaittuja frekvenssejä ja laskennallisesti muodostettavia odotettuja frekvenssejä. Ristiintaulukointien tilastollista merkitsevyyttä testattiin χ^2 -riippumattomuustestillä. Odotettuja frekvenssejä koskevat oletukset eivät täytyneet χ^2 -riippumattomuustestissä, koska vastaajien määrä ei riittänyt tilastollisesti merkitseviin taulukoihin. Korkeintaan 20 % odotetuista frekvensseistä saa olla alle 5 ja pienimmän odotetun frekvenssin pitää olla vähintään 1. Analyysissä yli 20 % odotetuista frekvensseistä oli alle 1. Näin ollen voidaan olettaa, että suoritettujen ristiintaulukointien avulla saadut eroavaisuudet eri organisaatiotaustaisten vastaajien kesken eivät ole tilastollisesti merkitseviä ja voivat johtua sattumasta. Ristiintaulukointien tuloksia on kuitenkin joissakin tilanteissa käytetty kuvailevassa merkityksessä. Vastaajien anonyyminä oleminen on huomioitu jättämällä pois tunnisteet raportoinnista, joista yksittäisen vastaajan voisi tunnistaa. Lisäksi vastaajien tietoja on käytetty ainoastaan tässä tutkimuksessa. (Kuula 2011, 123, 210, 176; Lötjönen 2017, 43-52; Kirves 2013, 13,15.)

4 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Toimijat vanhusten etsivässä sosiaalityössä

Kyselylomake lähetettiin huhtikuussa vuonna 2017 yhteensä 147 vastaajalle. Ensimmäisen kahden viikon vastausaikana kyselylomakkeeseen vastasi 31 vastaajaa ja samalla saatiin sähköpostitse uusia yhteystietoja kyselyn saaneilta henkilöiltä. Nämä henkilöt olivat sitä mieltä, että joku muu henkilö kuin he itse olivat organisaatiossa parempia vastaamaan kyselytutkimukseen. Kyselylomake lähetettiin saatujen yhteystietojen avulla uusille vastaajille ja kyselyyn osallistumattomien yhteystiedot poistettiin kohderyhmäjoukosta. Kyselylomake lähetettiin toukokuussa vuonna 2017 paremman vastausprosentin saamiseksi ja lähetettiin uudelleen niille tutkimukseen valituille ammattihenkilöille, jotka eivät olleet vielä vastanneet kyselyyn. Vastausaikaa varattiin vastaajille jälleen kaksi viikkoa, mutta vastaajien määrä ei muuttunut. Kyselylomake lähetettiin elokuussa vuonna 2017 vielä kolmannen kerran ammattihenkilöille, jotka eivät olleet osallistuneet kyselytutkimukseen ja vastausaikaa pidennettiin kolmeen viikkoon. Kolmannen uusintakyselyn jälkeen vastaajia saatiin neljä henkilöä lisää ja näin ollen tutkimukseen osallistui yhteensä 35 vastaajaa ja vastausprosentiksi saatiin 24 %. Vastaajien joukko muodostui sen verran pieneksi, että laajoja yleistyksiä tutkimusaineistosta ei voitu tehdä. Kyselyn oli avannut ja jättänyt lähettämättä vastaustaan 68 henkilöä.

Vastaajista 14 henkilöä työskenteli julkisessa organisaatiossa, 10 henkilöä järjestön, tai yhdistyksen tuottamissa palveluissa, 8 henkilöä yksityisessä organisaatiossa ja 4 henkilöä seurakunnassa (katso taulukko 1). Vastaajien sijoittuminen eri organisaatioihin jakautui enimmäkseen julkisen, kolmannen ja yksityisen sektorin kesken.

TAULUKKO 1: Vastaajien sijoittuminen eri organisaatioihin

	N	% vastaajista
Julkinen organisaatio	14	39
Yksityinen organisaatio	8	22
Yhdistys tai järjestö	10	28
Seurakunta	4	11
Yhteensä	36	100

Suurin osa vastaajista toimi työntekijänä vanhusten etsivässä sosiaalityössä. Vastaajista 11 % toimi lähijohtajan tehtävässä (katso taulukko 2).

TAULUKKO 2: Vastaajien asema vanhusten etsivässä sosiaalityössä

	N	% vastaajista
Työntekijä	32	89
Lähijohtaja	4	11
Vapaaehtoinen	0	0
Yhteensä	36	100

Suurimmalla osalla vastaajista oli sosiaalialan opistoasteen tutkinto tai sosiaalialan alempi ammattikorkeakoulututkinto (katso taulukko 3). Vastaajista 25 %:lla oli terveysalan opistoasteen tai terveysalan alempi ammattikorkeakoulututkinto. Yhtä monella vastaajalla, eli 25 %:lla oli jokin muu koulutustausta, joita olivat yhteisöpedagogi tai kasvatustieteen, terveystieteen tai yhteiskuntatieteen maisteritutkinto. Julkisella sektorilla työskentelevien vastaajien vastauksissa eniten esiintyivät sosiaalialan ylempi korkeakoulututkinto ja maisteritutkinto. Julkisen sektorin vastaajista 90 % oli suorittanut sosiaalialan ylemmän korkeakoulututkinnon tai maisteritutkinnon. Yksityisessä organisaatiossa ja järjestössä tai yhdistyksessä työskentelevien vastaajien vastauksissa eniten esiintyivät perus- tai lähihoitajan tutkinnot, sosiaalialan opistoasteen tutkinnot ja alemman ammattikorkeakoulututkinnot. Yksityisessä organisaatiossa ja järjestössä tai yhdistyksessä työskentelevistä vastaajista 73 % oli suorittanut perus- tai lähihoitajan tai sosiaalialan opistoasteen tai alemman ammattikorkeakoulututkinnon. Seurakunnassa työskentelevistä 33 % oli suorittanut terveysalan tutkinnon.

TAULUKKO 3: Vastaajien koulutustausta vanhusten etsivässä sosiaalityössä

	N	% vastaajista
Perus- tai lähihoitajatutkinto	1	3
Sosiaalialan opistoasteen tai alempi amk -tutkinto	11	30
Terveysalan opistoasteen tai alempi amk -tutkinto	9	25
Sosiaalialan ylempi amk -tutkinto	1	3
Terveysalan ylempi amk -tutkinto	0	0
Sosiaalialan maisteritutkinto	5	14

Terveysalan maisteritutkinto	0	0
Muu	9	25
Yhteensä	36	100

Vastaajista suurin osa (44 %) oli työskennellyt vanhusten etsivässä sosiaalityössä yli 10 vuotta (katso taulukko 4). Näistä vastaajista suurin osa oli julkisen organisaation työntekijöitä (62 %).

TAULUKKO 4: Vastaajien työskentelyaika vanhusten etsivässä sosiaalityössä

	N	% vastaajista
Alle 2 vuotta	11	31
2-6 vuotta	9	25
Yli 10 vuotta	16	44
Yhteensä	36	100

Vanhusten syrjäytymisen arviointi sisältyi miltei kaikkien vastaajien tehtäväkuvaan ja vain kolmella vastaajista syrjäytymisen arviointi ei kuulunut tehtäväkuvaan (katso taulukko 5).

TAULUKKO 5: Ikääntyvän syrjäytymisen arvioinnin sisältyminen vastaajien tehtäväkuvaan

	N	% vastaajista
Kyllä	33	92
Ei	3	8
Yhteensä	36	100

Syrjäytyneitä tai syrjäytymisen uhan alla olevia vanhusasiakkaita vastaajat kohtasivat oman ilmoituksen mukaan kuukausittain enimmillään 5 henkilöä, kun taas vastaajien toimialueella kuukausittain syrjäytyneiden tai syrjäytymisen uhan alla olevien vanhusasiakkaita kohdattiin vastaajien oman ilmoituksen mukaan keskimäärin 10- 30 asiakasta (katso taulukko 6 ja 7).

TAULUKKO 6: Syrjäytyneiden tai syrjäytymisen uhan alla olevien ikääntyneiden asiakkaiden lukumäärä kuukausittain työntekijää kohden

	N	% vastaajista
1-5 henkilöä	22	61
6-10 henkilöä	9	25
Yli 10 henkilöä	5	14
Ei yhtään	0	0
Yhteensä	36	100

TAULUKKO 7: Syrjäytyneiden tai syrjäytymisen uhan alla olevien ikääntyneiden asiakkaiden lukumäärä kuukausittain toimialuetta kohden

	N	% vastaajista
1-10 henkilöä	12	34
11- 30 henkilöä	15	43
30- 50 henkilöä	2	6
Yli 50 henkilöä	6	17
Ei yhtään	0	0
Yhteensä	35	100

5.2 Ikääntyvän palvelutarpeen ilmeneminen etsivässä sosiaalityössä

Ikääntyvän palvelutarve ilmenee yleensä osana muuta palvelutoimintaa (katso taulukko 8). Lisäksi suuri osa ikääntyvistä hakeutuu itse vanhusten etsivän sosiaalityöntekijän luokse tai vanhuksen omainen ottaa yhteyttä etsivään sosiaalityöntekijään. Melko yleistä oli myös sosiaali- ja terveydenhuollon tai muun ammattihenkilön ilmoituksen tekeminen tai yhteydenotto vanhusten etsivään sosiaalityöhön. Vastaajat kertoivat, että huoli-ilmoituksia tulee ikääntyvien naapureilta tai nimettömänä muilta kansalaisilta esim. baareista ja kahviloista. Ikääntyvän palvelutarve voi esiintyä osana kehittämissuunnitelmaa. Myös erilaiset toimijat, joiden kanssa ikääntyvä asioi, voivat ottaa yhteyttä etsivään sosiaalityöntekijään.

TAULUKKO 8: Tieto palvelutarpeesta, jonka johdosta ryhdytään arvioimaan ikääntyvän elämäntilannetta

	N	% vastaajista
Henkilö hakeutuu luokseen	25	71
Henkilön läheinen / omainen ottaa yhteyttä	23	66
Henkilön palveluntarve tulee esille osana palvelutoimintaan	27	77
Sosiaali- tai terveydenhuollon tai muu ammattihenkilö tekee ilmoituksen tai ottaa teihin yhteyttä	22	63
Muu, mikä?	6	17

Enimmäkseen ikääntyvän palveluntarvetta arvioidaan henkilön kotona (katso taulukko 9). Ikääntyvän palveluntarvetta arvioidaan myös vanhuksille tarkoitetuissa matalan kynnyksen toimipaikoissa esimerkiksi asukastilassa, palveluneuvonnassa, ikäkeskuksessa ja pop-up-pisteillä. Lisäksi erilaisissa jokapäiväisissä asioimispaikoissa tapahtuu ikääntyvän palveluntarpeen arviointia, näitä asioimispaikkoja olivat kaupat, kirjastot ja apteekit.

TAULUKKO 9: Ikääntyvän palveluntarpeen arvioinnin tapahtumapaikka

	N	% vastaajista
Henkilön kotona	27	77
Asumispalveluyksikössä	3	9
Laitoksessa/sairaalassa	10	29
Puhelimessa	11	31
Muualla, missä	11	31

5.3 Ikääntyvän palveluntarpeen arviointikeinot ja ammatillisuuden toteutuminen vanhusten etsivässä sosiaalityössä

Suurimmaksi osaksi ikääntyvän palveluntarpeen arvioinnissa hyödynnetään asiakkaan haastattelua, havainnointia ja vanhuksen läheisen tai omaisen haastattelua (katso taulukko 10). Lisäksi ikääntyvän palveluntarpeen arvioinnissa hyödynnetään asiantuntijoiden konsultointia, toimintakykymittaria sekä asiakasta koskevia asiakirjoja.

TAULUKKO 10: Keinojen hyödyntäminen ikääntyvän palveluntarpeen arvioinnissa

	N	% vastaajista
--	---	---------------

Asiakasta koskevia asiakirjoja	15	43
Asiakkaan haastattelua	33	94
Asiantuntijoiden konsultointia	23	66
Havainnointia	32	91
Läheisen / omaisen haastattelua	28	80
Toimintakykymittaria	18	51
Muuta, mitä?	1	3

Julkisessa organisaatiossa työskentelevistä vastaajista 87 % hyödynsi ikääntyvän palvelutarpeen arvioinnissa asiakasta koskevia asiakirjoja. Yhdistyksessä tai järjestössä työskentelevistä vastaajista 86 % hyödynsi ikääntyvän läheisen tai omaisen haastattelua.

Vastaajien mukaan vanhusten etsivässä sosiaalityössä ei käytetä toimintakykymittareita tai niitä käytetään erittäin vähän vanhuksen toimintakyvyn arviointiin. Kahdeksan (8) vastaajaa mainitsi seuraavat toimintakykymittarit: kellotesti, Rava, RAI, MMSE, IPA, SPPB, FES-I, GDS 15, GERALD, SBBM, Audit & koti- ja kerhotesti. Vastaajien mukaan julkisessa organisaatiossa käytetään toimintakykymittaria, mutta muissa organisaatioissa sitä käytetään vähän tai ei ollenkaan ikääntyvän toimintakyvyn arvioinnissa (katso taulukko 11).

TAULUKKO 11: Toimintakykymittarin hyödyntäminen ikääntyvän toimintakyvyn arvioinnissa vastaajien organisaatioissa

	Julkinen organisaatio		Yksityinen organisaatio		Yhdistys tai järjestö		Seurakunta		Yhteensä	
	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Toimintakykymittaria tai -mittareita ei käytetä	1	14,3	5	83,3	7	70	4	100	17	63
Toimintakykymittaria tai -mittareita käytetään	6	85,7	1	16,7	3	30	0	0	10	37
Yhteensä									27	100

Vastaajien mukaan merkittävin keino selvittää ja arvioida ikääntyvän palveluntarvetta oli haastatella asiakasta itseään (katso taulukko 12). Vastaajista 83 % näki havainnoinnin merkityksen suurena arvioitaessa ikääntyvän palveluntarvetta.

TAULUKKO 12: Keinojen merkitys ikääntyvän palvelutarpeen arvioimisessa

	Pieni merkitys	Jonkin verran merkitystä	Suuri merkitys	Yhteensä
Asiakasta koskevat asiakirjat	N 8	N 19	N 8	N 35
	23 %	54 %	23 %	100 %
Asiakkaan haastattelu	N 0	N 1	N 34	N 35
	0 %	3 %	97 %	100 %
Asiantuntijoiden konsultointi	N 2	N 21	N 12	N 35
	6 %	60 %	34 %	100 %
Havainnointi	N 0	N 6	N 29	N 35
	0 %	17 %	83 %	100 %
Läheisen / omaisen haastattelu	N 1	N 13	N 21	N 35
	3 %	37 %	60 %	100 %
Toimintakykymittarit	N 8	N 16	N 11	N 35
	23 %	46 %	31 %	100 %

Vastaajista suurin osa oli sitä mieltä, että heidän toiminnassaan asiakaslähtöisyys ja voimavaralähtöisyys toteutuvat hyvin ikääntyvän palveluntarvetta ja elämäntilannetta arvioidessa (katso taulukko 13). Vastaajat arvioivat, että hyvin toteutuvat asiakkaan itsemääräämisoikeus, palvelutarpeen arviointi kokonaisuudessaan (toimintakyky, elämäntilanne ja elämän olosuhteet) sekä toimintakyvyn eri ulottuvuuksien huomioon ottaminen.

TAULUKKO 13: Ammatillisuuden arvioiminen ikääntyvän palveluntarpeen ja elämäntilanteen arvioinnissa

	Huonosti	Jonkin verran	Hyvin	Yhteensä
Asiakaslähtöisyys	N 0	N 9	N 26	N 35
	0 %	26 %	74 %	100 %

Voimavaralähtöisyys	N 1	N 10	N 24	N 35
	2,86 %	28,57%	68,57%	100 %
Palvelujen oikea-aikaisuus	N 5	N 24	N 6	N 35
	14 %	69 %	17 %	100 %
Kokonaisvaltainen toimintakyky	N 1	N 18	N 16	N 35
	3 %	51 %	46 %	100 %
Itsemääräämisoikeus	N 0	N 14	N 21	N 35
	0 %	40 %	60 %	100 %
Arviointi kokonaisuudessaan (toimintakyky, elämäntilanne ja -olosuhteet)	N 2	N 16	N 17	N 35
	8 %	46 %	48 %	100 %

5.4 Ikääntyvän syrjäytymisen uhkaa tai syrjäytymistä aiheuttavat tekijät

Ikääntyvän syrjäytymiseen johtaviksi keskeisimmiksi tekijöiksi tunnistettiin ikääntyvän yksinäisyys, sosiaalisen verkoston tuottaman tuen ja avun puute, ikääntyvän elämänhalun puute sekä elämänmuutokset ja kriisit sekä mielenterveysongelmat (katso taulukko 14). Lisäksi syrjäytymiseen johtavina merkittävänä tekijöinä pidettiin ikääntyvän kokema kaltoinkohtelua tai sen uhkaa sekä hänen muistiongelmiaan. Jonkin verran merkittävänä tekijöinä pidettiin ikääntyvän uuden oppimisen hankaluutta, itsearvostuksen puutetta sekä korkeaa ikää ja harrastusten puuttumista. Vähiten merkitystä ikääntyvän syrjäytymiseen johtavana syynä pidettiin ikääntyvän elämäntilanteesta ja korkeaa ikää.

Yksinäisyyttä pidetään eniten syrjäytymistä aiheuttavana tekijänä. Hanna Ristolaisen pro gradu- tutkielman (2016) mukaan ikääntyvien yksinäisyys tunnistetaan, mutta sosiaalityön osuus sen lievittämisessä jää vähäiseksi. Ikääntyvien yksinäisyyden

lievittäminen ja sosiaalityön yksilökohtainen muutostyö toteutuvat lähinnä palveluohjauksessa. Ikääntyvien yksinäisyyden lievittäminen on vähäistä rakenteellisen gerontologisen sosiaalityön kehittämättömyyden vuoksi. Rakenteellisella sosiaalityöllä tulisi pyrkiä ikääntyvän yhteisöllisyyden ja osallisuuden vahvistamiseen. Hanna Ristolaisen mukaa rakenteellisen gerontologisen sosiaalityön kehittämiseksi tarvitaan jatkotutkimusta muun muassa ikääntyvän yksinäisyydestä.

Oskari Oravasto on tutkinut (2015) syrjäytyneiden ja syrjäytymisen vaarassa olevien ikääntyvien kokemuksia etsivästä työstä. Opinnäytetyötutkimuksen kohteena olivat Turun seudulla toteutetun Löytävä- hankkeen asiakkaat ja heidän kokemuksensa omasta toimintakyvystään ja arjestaan Löytävä- hankkeen aikana. Teemahaastatteluna toteutetun opinnäytetyötutkimuksen tuloksissa löydettiin ikääntyvän fyysisen toimintakyvyn muutosten vaikuttavan eristävänä tekijänä kodin ulkopuoliseen elämään. Lisäksi vanhusten etsivän työn sosiaalisen osallisuuden tukeminen todettiin parantavan ikääntyvien kokemusta hyvinvoinnistaan ja itsenäisestä selviytymisestä arjessaan. Tutkimukseen osallistuneiden ikääntyvien mielestä haasteellisinta oli tiedonsaanti palveluista sekä kiinnittyminen niihin. (Orvasto 2015, 45- 49.)

TAULUKKO 14: Eri syrjäytymistekijöiden merkitys ikääntyvän syrjäytymisen tunnistamisessa

	Pieni merkitys	Jonkin verran merkitystä	Suuri merkitys	Yhteensä
Asuin- ja kotiympäristö (elinolot, asuminen)	N 1	N 12	N 22	N 35
	3 %	34%	63 %	100 %
Elämänhalun puute	N 1	N 1	N 33	N 35
	3 %	3 %	94 %	100 %
Elämäkatsomus (erilainen kuin valtaväestöllä)	N 18	N 15	N 2	N 35
	51 %	43 %	6 %	100 %
Elämänmuutos ja -kriisi	N 0	N 6	N 29	N 35
	0 %	17 %	83 %	100 %
Harrastusten puuttuminen	N 4	N 20	N 11	N 35
	11 %	57 %	31 %	99 %
	N 2	N 11	N 22	N 35

Pari- ja ihmissuhdeongelmat	6 %	31 %	63 %	100 %
Korkea ikä	N 9	N 20	N 6	N 35
	26 %	57 %	17 %	100 %
Itsearvostuksen puute	N 2	N 21	N 12	N 35
	6 %	60 %	34 %	100 %
Itsestä huolehtimisen vaikeudet (hygieniä, ruokailu, kotityöt, asiointi)	N 0	N 15	N 20	N 35
	0 %	43 %	57 %	100 %
Kaltoinkohtelu tai sen uhka	N 3	N 6	N 26	N 35
	9 %	17 %	74 %	100 %
Kommunikointi-kyvyn puutteet	N 3	N 9	N 23	N 35
	8 %	26 %	66 %	100 %
Vaikeudet liikkumisessa	N 0	N 12	N 23	N 35
	0 %	34 %	66 %	100 %
Mielenterveysongelma	N 0	N 7	N 28	N 35
	0 %	20 %	80 %	100 %
Muistiongelma	N 0	N 10	N 25	N 35
	0 %	29 %	71 %	100 %
Omaisten tuen ja avun puute	N 1	N 11	N 23	N 35
	3 %	31 %	66 %	100 %
Palvelujen puute	N 0	N 18	N 17	N 35
	0 %	51 %	49 %	100 %
Riippuvuudet (päihteen, pelaaminen)	N 2	N 12	N 21	N 35
	6 %	34 %	60 %	100 %
Sairaus tai sairaudet	N 0	N 15	N 20	N 35
	0 %	43 %	57 %	100 %
Sosiaalinen osallistumattomuus	N 1	N 13	N 21	N 35
	3 %	37 %	60 %	100 %
Sosiaalisen verkoston tuen ja avun puute	N 0	N 4	N 31	35 %
	0 %	11 %	89 %	100 %
Maahanmuuttajataustainen syntyperä	N 9	N 18	N 8	N 35
	26 %	51 %	23 %	100 %

Huono taloudellinen tilanne/taloudellisen tuen tarve	N 0	N 17	N 18	N 35
	0 %	49 %	51 %	100 %
Turvattomuus	N 0	N 12	N 23	N 35
	0 %	34 %	66 %	100 %
Vammaisuus	N 4	N 22	N 9	N 35
	11 %	63 %	26 %	100 %
Uuden oppimisen hankaluus	N 2	N 25	N 8	N 35
	6 %	71 %	23 %	100 %
Yksinäisyys	N 0	N 3	N 32	N 35
	0 %	9 %	91 %	100 %

5.5 Ikääntyvien syrjäytymistä ennaltaehkäisevät ja syrjäytymistä lievittävät työmenetelmät etsivässä sosiaalityössä

Vanhusten etsivässä sosiaalityössä eniten syrjäytymisilmiöiden ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen kohdennetaan verkostoyhteistyötä läheisten, omaisten ja palveluntuottajien kesken ja vanhuksen palveluohjausta (katso taulukko 15). Runsaasti hyödynnetään myös kotikäyntejä ja yksilökohtaista ohjaustyötä. Yksilökohtaisten psykososiaalisten työmenetelmien motivoinnin, valtaistamisen ja vertaistuen toteuttaminen oli yleisempää (71%) kuin vastaavien yhteisökohtaisten työmenetelmien kohdentaminen (49%). Yksilökohtaisten terapeuttisten työmenetelmien toteuttaminen, kuten kuuntelun, keskustelun, ohjauksen kasvussa ja kehityksessä oli yleisempää (46%) kuin vastaavien yhteisökohtaisten työmenetelmien kohdentaminen (29%) vaikkakin yhteisöllinen ohjaus- ja muutostyön toteuttaminen oli yleistä 60% keinojen kohdentamisesta. Vähiten kohdennettiin säännöllisiä ryhmätoimintoja, kerhoja ja kohtaamispaikkoja. Palvelutelevisiota ei toteutettu eikä kohdennettu ollenkaan erilaisten syrjäytymisilmiöiden ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen. Vastaajien mukaan yhdistys ja järjestö hyödyntävät eniten (83 %) kotikäyntejä ja (60 %) palveluohjausta. Vastaajien mukaan julkinen organisaatio hyödyntää internetin palvelusivustoja (62 %) ja (71 %) puhelinpalvelua.

TAULUKKO 15: Työmenetelmien käyttö ikääntyvien syrjäytymistä aiheuttavien tekijöiden ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen

	N	% vastaajista
Yksilökohtaista ohjaustyötä	28	80 %
Yhteisöllistä ohjaus- ja muutostyötä	21	60 %
Verkostoyhteistyötä (läheiset, omaiset, palveluntuottajat)	30	86 %
Kotikäyntejä	29	83 %
Yksilökohtaisia psykososiaalisia työmenetelmiä (motivointia, valtaistamista, vertaistukea)	25	71 %
Yhteisökohtaisia psykososiaalisia työmenetelmiä (motivointia, valtaistamista, vertaistukea)	17	49 %
Yksilökohtaisia terapeuttisia työmenetelmiä (kuuntelua, keskustelua, ohjausta kasvussa ja kehityksessä)	16	46 %
Yhteisökohtaisia terapeuttisia työmenetelmiä (kuuntelua, keskustelua, ohjausta kasvussa ja kehityksessä)	10	29 %
Palveluohjausta	30	86 %
Internetin palvelusivustoja	13	37 %
Puhelinpalvelut	14	40 %
Palvelutelevisio	N 0	0 %
Muuta, mikä?	N 3	9 %

Vastaajien mielestä tehokkain keino ikääntyvän syrjäytymisen lievittämiseen ja ennaltaehkäisyyn on kohdentaa verkostoyhteistyötä vanhuksen läheisten, omaisten ja palveluntuottajien kesken (katso taulukko 16). Myös palveluohjaus koettiin hyvin ehkäisevän tai lievittävän ikääntyvän syrjäytymistä. Vähemmän, mutta hyvin syrjäytymistä ehkäisivät ja lievittivät yksilökohtainen ohjaustyö (63%), kotikäyntien ja yksilökohtaisten terapeuttisten työmenetelmien, kuten kuuntelun ja ohjauksen kasvussa ja kehityksessä (60 %), yksilökohtaisten psykososiaalisten työmenetelmien, kuten motivoinnin, valtaistamisen ja vertaistuen (57%) sekä yhteisöllisen ohjaus ja muutostyön (54%) kohdentaminen. Jonkin verran ikääntyvän syrjäytymistä ennaltaehkäisivät ja lievittivät yhteisökohtaiset terapeuttiset työmenetelmät, kuten kuuntelu, keskustelu sekä ohjaus kasvussa ja kehityksessä (57%) ja palvelutelevisio (54%) sekä puhelinpalvelut (51%). Huonosti ikääntyvien syrjäytymistä ja ennaltaehkäisi ja lievitti internetin palvelusivustot (57%) ja palvelutelevisio (43%).

TAULUKKO 16: Työmenetelmät, jotka ehkäisevät tai lievittävät ikääntyvän syrjäytymistä

	Huonosti	Jonkin verran	Hyvin	Yhteensä
Yksilökohtainen ohjaustyö	N 0	N 13	N 22	N 35
	0 %	37 %	63 %	100 %
Yhteisöllinen ohjaus- ja muutostyö	N 1	N 15	N 19	N 35
	3 %	43 %	54 %	100 %
Verkostoyhteistyö (läheiset, omaiset, palveluntuottajat)	N 0	N 9	N 26	N 35
	0 %	26 %	74 %	100 %
Kotikäynnit	N 0	N 14	N 21	N 35
	0 %	40 %	60 %	100 %
Yksilökohtaiset psykososiaaliset työmenetelmät (motivointi, valtaistaminen, vertaistuki)	N 0	N 15	N 20	N 35
	0 %	43 %	57 %	100 %
Yhteisökohtaiset psykososiaaliset työmenetelmät (motivointi, valtaistaminen, vertaistuki)	N 2	N 17	N 16	N 35
	6 %	48 %	46 %	100 %
Yksilökohtaiset terapeuttiset työmenetelmät (kuuntelu, keskustelu, ohjaus kasvussa ja kehityksessä)	N 0	N 14	N 21	N 35
	0 %	40 %	60 %	100 %
	N 1	N 20	N 14	N 35

Yhteisökohtaiset terapeuttiset työmenetelmät (kuuntelu, keskustelu, ohjaus kasvussa ja kehityksessä)	3 %	57 %	40 %	100 %
Palveluohjaus	N 0	N 11	N 24	N 35
	0 %	31 %	69 %	100 %
Internetin palvelusivustot	N 20	N 12	N 3	N 35
	57 %	34 %	9 %	100 %
Puhelinpalvelut	N 11	N 18	N 6	N 35
	31,43 %	51,43 %	17,14 %	100 %
Palvelutelevisio	N 15	N 19	N 1	N 35
	43 %	54 %	3 %	100 %

Vastaajista 94 % oli sitä mieltä, että ikääntyvien syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä ja lievittämisessä suurin merkitys oli asiakkaan voimavarojen tukemisella ja tarpeiden mukaisten palvelujen oikea-aikaisuudella (katso taulukko 17). Myös suuri merkitys vastaajien mukaan oli ikääntyvän tarpeiden mukaisten palvelujen riittävyydellä (89%), ikääntyvän omaisten ja läheisten tuella ja avulla (83%) ja palveluohjauksella (80%). Melko merkityksellisinä vastaajat pitivät ikääntyvien tarpeiden mukaisten palvelujen monipuolisuutta ja vaihtoehtojen runsautta (57%), palveluarviointia ja kolmannen sektorin palveluja (34%) sekä julkisen sektorin palveluja (31%).

TAULUKKO 17: Ammatillisten resurssien merkitys ikääntyvän syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä ja lievittämisessä

	Vähäinen merkitys	Melko merkityksellinen	Suuri merkitys	Yhteensä
Asiakkaan voimavarojen tukeminen	N 0	N 2	N 33	N 35
	0 %	6 %	94 %	100 %
	N 0	N 12	N 23	N 35

Kolmannen sektorin palvelut	0 %	34 %	66 %	100 %
Julkisen sektorin palvelut	N 1	N 11	N 23	N 35
	3 %	31 %	66 %	100 %
Omaisten ja läheisten tuki ja apu	N 0	N 6	N 29	N 35
	0 %	17 %	83 %	100 %
Palveluarviointi	N 1	N 12	N 22	N 35
	3 %	34 %	63 %	100 %
Palveluohjaus	N 1	N 6	N 28	N 35
	3 %	17 %	80 %	100 %
Tarpeiden mukaisten palvelujen oikea-aikaisuus	N 0	N 2	N 33	N 35
	0 %	6 %	94 %	100 %
Tarpeiden mukaisten palvelujen riittävyys	N 0	N 4	N 31	N 35
	0 %	11 %	89 %	100 %
Tarpeiden mukaisten palvelujen monipuolisuus ja vaihtoehtojen runsaus	N 2	N 13	N 20	N 35
	6 %	37 %	57 %	100 %
Vanhuksen sosiaalinen aktiivisuus	N 0	N 11	N 24	N 35
	0 %	31 %	69 %	100 %
Yhteisöllinen ohjaus- ja muutostyö	N 1	N 12	N 22	N 35
	3 %	34 %	63 %	100 %

5 SYRJÄYTYMISEN TUNNISTAMINEN JA SOSIAALITYÖN TYÖMENTELMIEN KOHDENTUMINEN VANHUSTEN ETSIVÄSSÄ SOSIAALITYÖSSÄ

6.1 Tutkimuksen johtopäätökset

Vanhusten etsivää sosiaalityötä toteutetaan eniten julkisen ja kolmannen sektorin tuottamana palveluna, mutta myös runsaasti yksityisen sektorin järjestämänä palveluna. Tähän kyselytutkimukseen osallistuneiden mukaan julkisen sektorin vanhusten etsivä sosiaalityö eroaa yhdistysten ja järjestöjen toteuttamasta vanhusten etsivästä sosiaalityöstä. Eroa oli ammattihenkilöiden koulutustaustassa ja työkokemuksessa. Julkisen organisaation toteuttamassa vanhusten etsivässä sosiaalityössä työskentelee sosiaalialan ylemmän ammattikorkeakoulun tai yliopiston suorittaneita ja pitkään ikääntyvien parissa työskennelleitä ammattihenkilöitä. Vanhusten etsivässä sosiaalityössä olevan ammattihenkilön pääasialliseen tehtäväkuvaan kuuluu arvioida etsivään työhön ohjautuvien ikääntyvien palveluntarvetta. Syrjäytyneitä tai syrjäytymisvaarassa olevia ikääntyviä kohdataan kuukausittain vastaajien oman ilmoituksen mukaan ja etsivän työn tuottajaa kohden noin 10- 30 asiakasta.

Ikääntyvän palveluntarve ilmenee yleensä osana etsivää sosiaalityön palvelutoimintaa. Lisäksi suurin osa ikääntyvistä hakeutuu itse etsivän sosiaalityöntekijän luokse tai ikääntyvän omainen ottaa yhteyttä etsivään sosiaalityöntekijään. Melko yleistä oli myös sosiaali- ja terveydenhuollon tai muun ammattihenkilön ilmoituksen tekeminen tai yhteydenotto vanhusten etsivään sosiaalityöhön. Vastaajat kertoivat, että huoli-ilmoituksia tulee ikääntyvien naapureilta tai nimettömänä muilta kansalaisilta esim. baareista ja kahviloista. Ikääntyvän palvelutarve ilmenee siten, että vanhuksen asioita hoitava taho ottaa yhteyttä vanhusten etsivään sosiaalityöhön. Tutkimustulos vahvisti aiempaa käsitystä siitä, että etsivässä työssä tulee eri tahoilta huoli-ilmoituksia, joita sosiaalityöntekijän täytyy arvioida ja tulkita oikein sekä oikea-aikaisesti.

Vanhusten etsivässä sosiaalityössä ikääntyvän palveluntarvetta arvioidaan henkilön kotona. Ikääntyvän palveluntarvetta arvioidaan myös ikääntyville tarkoitetuissa matalan kynnyksen toimipaikoissa esimerkiksi asukastilassa, palveluneuvonnassa, ikäkeskuksessa ja pop- up- pisteillä. Lisäksi erilaisissa jokapäiväisissä

asioimispaikoissa tapahtuu ikääntyvien palveluntarpeen arviointia ja näitä asioimispaikkoja olivat kaupat, kirjastot ja apteekit. Etsivän sosiaalityöntekijän päättelytaito ja herkkyys ikääntyvän tarpeiden havaitsemisessa on haasteellista erilaisissa ympäristöissä. Erilaiset ympäristöt voivat helpottaa etsivää sosiaalityöntekijää palvelutarpeen arvioinnin tekemisessä, koska ikääntyvät kohdataan heille tutuissa ympäristöissä ja heille luonnollisimmissa tilanteissa. Irene Roivaisen (2008) haastattelututkimuksen mukaan sosiaalityö yhdyskuntatyössä on asiakasläheisempää sekä yhteisöläheisempää, koska jalkautuva sosiaalityö pääsee virastotyöntekijää inhimillisemmin asiakkaan kontekstiin. Lisäksi sosiaalityöntekijä on paremmin saavutettavissa, ja kohtaaminen tapahtuu ilman ennakko-odotuksia ja luokitteluja.

Vanhusten etsivässä sosiaalityössä ikääntyvän palveluntarpeen arvioinnissa hyödynnetään asiakkaan haastattelua, havainnointia ja vanhuksen läheisen tai omaisen haastattelua. Lisäksi ikääntyvän palveluntarpeen arvioinnissa hyödynnetään asiantuntijoiden konsultointia, toimintakykymittaria sekä asiakasta koskevia asiakirjoja.

Kyselytutkimukseen osallistuneiden mukaan julkinen organisaatio hyödyntää eniten ikääntyvän palveluntarpeen arvioinnissa asiakasta koskevia asiakirjoja. Yhdistys tai järjestö hyödyntää eniten ikääntyvän läheisen tai omaisen haastattelua sekä asiakkaan havainnointia.

Etsivän sosiaalityöntekijöiden ammatillisessa toiminnassa korostuvat asiakaslähtöisyys ja voimavaralähtöisyys. Ikääntyvän itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan ja hänen toimintakykyään ja voimavarojaan arvioidaan kokonaisvaltaisesti, huomioiden fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset tekijät. Julkisen organisaation vastaajat arvioivat, että heidän toimintansa perustui asiakaslähtöisyyteen. Yksityisen organisaation vastaajat arvioivat, että palvelujen oikea-aikaisuus oli heidän toimintansa lähtökohtana. Ninni Vatula-Heikkisen opinnäytetutkimuksen (2015) mukaan vanhuspalvelujen oikea-aikaisuus ja palvelutarpeita vastaavat palvelut helpottavat vanhusten palveluihin kiinnittymistä (Vatula- Heikkinen 2015, 16- 17; 37- 40). Tutkimustuloksen avulla voidaan yhtyä myös etsivän työn tavoitteeseen, jonka mukaan etsivän työn lähtökohtana on asiakaslähtöisyys. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa asiakkaan motivoimista ja ohjaamista määrittelemään ja suunnittelemaan itse omaa palveluntarvettaan ja tavoitteitaan sekä

keinojaan omiin tavoitteisiinsa pääsemiseksi. Silva Tedren (2007) sekä Tiina Notkon (2007) mukaan ikääntyvän osallisuus, valtaistuminen ja subjektiiviset näkyvät asiakkaan aktiivisena toimintana omassa elämässään. Näkökulman käytäntöön soveltaminen edesauttaa asiakaslähtöisyyden toteutumista ikääntyvien palveluissa. Asiakaslähtöisyys näkyy ikääntyvän mahdollisuutena valita eri palveluvaihtoehdoista, tiedonsaantina ja tukena päätöksen tekemisessä sekä osallistumisena palvelujensa kehittämiseen.

Vanhusten etsivässä sosiaalityössä ikääntyvän syrjäytyminen tunnistettiin ikääntyvän yksinäisyydestä, sosiaalisen verkoston tuen ja avun puutteesta, ikääntyvän elämänhalun puutteesta, elämänmuutoksista ja kriiseistä sekä mielenterveysongelmista. Lisäksi ikääntyvän syrjäytymiseen johtavina merkittävinä tekijöinä pidettiin ikääntyvän kokemaa kaltoinkohtelua tai sen uhkaa sekä hänen muistiongelmiaan. Ikääntyvien laatusuosituksen (2013) mukaan ikääntyneiden eläkkeelle jääminen lisää syrjäytymisriskiä ja heikentää osallistumista yhteiskunnassa. Osattomuus on ikääntyneen pahin syrjäytymistä aiheuttava tekijä, kun ikääntyneen osallistumismahdollisuudet pienevät yhteiskunnassa. Pauli Niemelä (2009) toteaa, että syrjäytyminen koetaan yksilöllisesti ja mielipiteet syrjäytymisen määrittelystä vaihtelevat. Pääasiallisesti syrjäytyminen koskettaa yksilön kaikkia elämänalueita ja yksilö kokee olevansa huono-osainen. Syyt aiheuttavat seurauksia ja näin ollen eri tekijät voivat erikseen tai yhdessä aiheuttaa syrjäytymistä, kuten esimerkiksi taloudelliset ongelmat, vähäiset sosiaaliset suhteet, päihde- ja mielenterveyden ongelmat, sairaudet ja toimintakyvyn osa-alueiden heikkeneminen.

Suomen lisäksi muuallakin maailmassa pidetään ikääntyvän syrjäytymisen riskitekijänä yksinäisyyttä. Lisäksi ikääntyvän syrjäytymisen riskitekijöinä pidetään leskeytymistä ja miessukupuolta mutta myös huonon terveydentilan ja toimintakyvyn eristävää vaikutusta. Ikääntyneellä voi esiintyä yksinäisyyttä ja turvattomuutta, vaikka ikääntyvällä olisi sosiaalisia suhteita. Turvattomuutta voivat aiheuttaa itseluottamukseen ja -hallintaa sekä ulkoisiin tekijöihin liittyvät asiat. Menetykset, huolet, alavireisyys ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa liittyvät turvallisuuden ja yksinäisyyden kokemuksiin. (Dale ym. 2010; de Guzman 2012; Hemingway & Jack 2013; Kirkevold ym. 2012.)

Vanhusten etsivässä sosiaalityössä eniten syrjäytymisilmiöiden ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen kohdennetaan verkostoyhteistyötä läheisten, omaisten ja erilaisten palveluntuottajien kesken sekä palveluohjausta. Runsaasti hyödynnetään myös kotikäyntejä ja yksilökohtaista ohjaustyötä. Yksilökohtaisten psykososiaalisten ja terapeuttien työmenetelmien kohdentaminen on yleisintä. Tehokkaimpana ikääntyvän syrjäytymistä ehkäisevänä keinona pidettiin verkostoyhteistyötä, ikääntyvän voimavarojen tukemista sekä tarpeiden mukaisten palvelujen oikea-aikaisuutta ja riittävyttä. Tutkimustulos on samansuuntainen aikaisempien etsivästä sosiaalityöstä tehtyjen tutkimusten kanssa, joiden mukaan etsivää sosiaalityötä tehdään usein kohderyhmälle tarkoitetuissa yhteisössä ja etsivän sosiaalityön lähtökohtana on henkilön ja hänen verkoston arvostava kuunteleminen ja mielipiteiden huomioonottaminen. Etsivän sosiaalityön tavoitteena on ollutkin yksilöiden ja yhteisöjen muutostyö ja keinoina on yleensä käytetty psykososiaalista ja terapeutista työtä sekä palveluohjausta. Etsivällä sosiaalityöllä on pyritty vaikuttamaan ennaltaehkäisevästi syrjäytymiseen ja on pyritty estää yhteiskunnallisten ongelmien syvenemistä. Helena Mertaniemi (2016) ja Tuula Partanen (2009) ovat todenneet, että etsivässä työssä tarvitaan moniammatillista verkostotyötä. Lisäksi Eevi Jaakkolan (2015) mukaan, ikääntyvän on tärkeää tuntea hyväksyntää ja arvostusta sosiaalisesti. Kuulluksi tuleminen ja yhteisöön kuulumisen tunteet aktivoivat jakamaan sosiaalista tukea vastavuoroisesti ja motivoi vaikuttamaan yhteisiin asioihin yhteisössä. Yhteisö ei sinänsä vaikuta ikääntyvien elämän tyytyväisyyteen, vaan säännöllisesti tapaava joukko, joka omaa samansuuntaisen ajattelutavan, sosiaalisen verkoston ja motivaation sekä näiden välillä vallitseva luja interaktio.

Vanhusten etsivässä sosiaalityössä keskeisesti sovelletut työmenetelmät (verkostoyhteistyö, palveluohjaus, yksilökohtainen ohjaustyö ja yksilökohtaiset psykososiaaliset ja terapeutitiset työmenetelmät) ovat voimavaroja tukevaa kuntouttavaa työtä, jota ikääntyvien laatusuosituksessa (2013) ja vanhuspalvelulaissa (2012/980) pidetään tärkeimpänä työorientaationa ikääntyvien kanssa tehtävässä työssä. Tämän johdosta mielestäni voidaan päätellä, että vanhusten etsivässä sosiaalityössä, sosiaalityöntekijän keskeisesti käyttämien työmenetelmien lähtökohtana on kuntoutuksellisuus.

Laatusuosituksessa (2013) sekä vanhuspalvelulaissa (2012/980) korostuu ennakoivien palvelujen järjestämisen tarve, koska erityisesti ennakoivien palvelujen on katsottu tukevan omatoimista ikääntymistä sekä hillitsevän ikääntymisestä aiheutuvia kustannuksia yhteiskunnassa. Tämän kyselytutkimuksen tutkimustuloksissa nousi myös esille, että palvelujen oikea-aikaisuutta ja riittävyttä pidettiin ikääntyvien syrjäytymistä ennaltaehkäisevänä ja lievittävänä tekijänä.

6.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimustuloksien luotettavuutta arvioidaan sisäisesti että ulkoisesti. Tutkimustulosten sisäisessä arvioinnissa arvioidaan, miten hyvin saadut tulokset antavat vastauksia asioihin, joita tutkittiin. Tähän kyselytutkimukseen kerätyllä tutkimusaineistolla voitiin vastata tutkimuskysymyksiin ja niiden avulla pystyttiin vastaamaan tutkimusongelmaan. Tutkimustulosten yleistettävyyttä arvioidaan ulkoisen luotettavuuden kannalta. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 2002, 44.) Tutkimuksen yleistettävyys ja luotettavuus jäi tässä kyselytutkimuksessa heikoksi, koska kyselyyn vastanneiden vastausprosentti jäi erittäin alhaiseksi (24 %). Vastausprosentti jäi 30-40 % vaille tavoitteesta.

Tutkimusaineiston arvioinnin tärkeä osa-alue on lähdekritiikki. Lähteiden luotettavuuden arviointiin luodaan kriteerit, joiden tavoitteiden mukaisesti arvioidaan ja tarkastellaan lähteen valittua näkökulmaa. Lähdettä arvioidaan kirjoittajan, lähteen iän, alkuperän, uskottavuuden, julkaisijan sekä totuuden ja puolueettomuuden kannalta. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2005.) Tässä kyselytutkimuksessa on perehdytty sekä pyritty käsittelemään runsaasti erilaisia tutkimuksia etsivästä sosiaalityöstä sekä ikääntyvien ikääntymiseen ja syrjäytymiseen liittyvää teoretietoa. Tutkimusaineiston kokoamisessa voidaan saavuttaa tutkimuksen objektiivisuus, silloin kun tutkija kokoaa aineiston ja käsittelee tutkimusaineiston erillään tutkittavasta kohteesta. Tutkijan tuntemus tutkittavaa ilmiötä kohtaan lisää tulosten luotettavuutta. Määrällisen tutkimusmenetelmän käyttäminen vaatii tutkijalta perehtyneisyyttä tilastollisen tutkimuksen analyysin tekemiseen. (Alkula, Pöntinen & Ylöstalo 2002, 21, 189.) Tutkijana minulla on ollut mahdollisuus hyödyntää tutkimuksessani aikaisempaa asiantuntemusta ikääntymisestä ja ikääntyvien palveluista. Etuna määrällisen tutkimuksen tekemisessä olivat hiljattain ja tuoreessa muistissani olevat tilastotieteen opinnot sekä perehtymiseni tilastollisen analyysin tekemiseen.

7 POHDINTA

Tämän kyselytutkimuksen tutkimustuloksilla ei voida yleistää, mitä syrjäytymistä aiheuttavia tekijöitä tunnistetaan vanhusten etsivässä sosiaalityössä tai mitä työmenetelmiä kohdennetaan vanhusten syrjäytymisen ennaltaehkäisyyn ja lievittämiseen. Tämän kyselytutkimuksen tutkimustuloksilla voidaan yhtyä aiemmin tutkittuun tietoon, jota on olemassa yleisesti etsivästä sosiaalityöstä, ikääntyvien syrjäytymisestä ja syrjäytymistä ennaltaehkäisevistä sosiaalityön työmenetelmistä.

Vanhusten etsivässä sosiaalityössä on keskeistä kiinnittää huomiota ikääntyvien syrjäytymistä aiheuttaviin tekijöihin ja käytettyihin työmenetelmiin, joilla ikääntyvän riskiä joutua syrjään yhteiskunnassa voidaan tehokkaimmin estää. Vanhusten sosiaalityö kehittyy etsivässä työssä ja kehittymisen edistäjinä toimivat ikääntyvät itse ja työssä toimivat sosiaalityöntekijät. Erityisen tärkeää on, että ammattihenkilöt hallitsevat ja soveltavat ikääntymistä ja ikääntyvän palveluntarpeita koskevaa teoreettista tietoa käytäntöön. Vanhusten etsivä sosiaalityö on pääasiallisesti ikääntyvien syrjäytymisen ennaltaehkäisemistä, jota toteutetaan asiakaslähtöisesti, moniammatillisesti ja monipuolisena verkostoyhteistyönä ja yksilöllisten sekä yhteisöllisten kuntouttavien työmenetelmien avulla. Vanhusten etsivässä sosiaalityössä tunnetaan ikääntyvien syrjäyttämistä aiheuttavia tekijöitä ja haasteisiin pyritään vastaamaan motivoimalla ikääntyviä aktiivisuuteen, valtaistamalla heitä omien oikeuksien edistämiseen ja ohjaamalla ikääntyviä vertaistuen piiriin.

Onko helppoa tunnistaa ikääntyvän syrjäytyminen yhteiskunnassa vallitsevasta yksilökeskeisyydestä? Syrjäytyminen koetaan yhteisöstä syrjään vetäytymisenä ja se koetaan negatiiviseksi asiaksi, vaikka kokemus voi olla positiivinen yksilölle itselleen. Negatiivisena asiana syrjäytymistä tulisi pitää silloin, kun se uhkaa ikääntyvän hyvinvointia ja elämäniloa. Vanhusten etsivässä sosiaalityössä orientoidutaan havaitsemaan syrjäytymistä aiheuttavia riskejä ja syrjäytyneisyyden tekijöitä, mutta tällä hetkellä vanhusten etsivää sosiaalityötä toteutetaan tarpeeseen nähden riittämättömästi. Vanhusten etsivää sosiaalityötä tulisikin sisällyttää nykyistä enemmän ikääntyvien palveluihin.

Vanhusten etsivä sosiaalityö ei voi tyydyttää kaikkia ikääntyvien tarpeita, mutta voi toimia ikääntyvän ”ponnahduslautana” paremman elämän mahdollistumisessa ja itsenäisessä elämännhallinnassa. Mielestäni ehkäisy ja kuntoutus ovat vanhusten etsivän sosiaalityön työmenetelmien lähtökohtia. Ehkäisemällä syrjäytymistä tuottavia tekijöitä, kuntouttamalla ikääntyviä itsenäiseen elämännhallintaan ja kohdentamalla palveluja, voidaan lyhentää riskien olemassaoloa sekä estää ongelmien kasautumista ja pahentumista ikääntyvien elämässä. Jatkotutkimusta vanhusten etsivästä sosiaalityöstä, ikääntyvien syrjäytymisestä ja työmenetelmien vaikuttavuudesta on hyödyllistä ja merkityksellistä tehdä ikääntyvien palvelujen ja mielekkään ikääntymisen kehittämiseksi.

LÄHTEET

Alkula, Tapani, Seppo Pöntinen & Pekka Ylöstalo. 2002. Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. Helsinki: Wsoy.

Allardt, Erik. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Porvoo: Werner Söderström Oy.

Andersson, Björn. 2010. Uppsökande arbete med vuxna och unga vuxna Rapport från en forskningscirkel vid FoU i Väst/GR 2008–2009 Uppsökarenheten och prostitutionsgruppen vid Social resursförvaltning Göteborgs Stad Institutionen för socialt arbete Göteborgs universitet.
http://www.grkom.se/download/18.415b48a314276a8b9a7d9b5/1387262884743/2010_uppsokande_arbete.pdf (Luettu 22.1.2017.)

Andersson, Björn. 2013. Finding ways to the hard to reach—considerations on the content and concept of outreach work (Abstract). Article in *European Journal of Social Work* 16(2). Pages 171-186.
<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13691457.2011.618118> (Luettu 23.1.2017.)

Borg, Christel, Ingalill Rahm Hallberg & Kerstin Blomqvist. 2005. Life satisfaction among older people (65+) with reduced self-care capacity: the relationship to social, health and financial aspects. *Journal of Clinical Nursing (J Clin Nurs)*, 2006 May; 15 (5): 607 -18. (60 ref). (Luettu 20.1.2017.)

Dale, Bjog, Hans Sævareid, Marit Kirkevold & Olle Söderhamn. 2010. Older home nursing patients' perception of social provisions and received care. *Scandinavian Journal of Caring Sciences (Scand J Caring Sci)*, 2010 Sep; 24 (3): 523 -532 (Luettu 20.1.2017.)

De Guzman, Allan B., Katrina N. Maravilla, Veniza Anne M. Maravilla, Jomille D.V. Marfil, Janine Angelica R. Marinas & Jorelle Michael B. Marquez. 2012. Correlates of Geriatric Loneliness in Philippine Nursing Homes: A Multiple Regression Model. *Educational Gerontology (Educ Gerontol)*, 2012 Aug; 38 (8): 563 -75 (Luettu 20.1.2017.)

Grymonprez, Hans, Griet Roets & Rudi Roose. 2014. Outreach social work: from managing access to a practice of accessibility, abstracts 62-62. Grymonprez, Hans: Department of Health ja sosiaalityön AP University of Applied Science Antwerpen, Belgia. Griet Roets and Rudi Roose Department of Social Welfare Studies Gentin yliopisto, Belgia.
http://www.tissa.net/tissa2014/abstracts/plenum/t14_plenum_grymonprez.pdf (Luettu 23.1.2017.)

Eräsaari, Leena. 2011. Julkisten palvelujen muutokset yksinäisyyden aiheuttajina. Teoksessa: Heiskanen, Tarja & Liisa Saaristo. 2011. Kaiken keskellä yksin. Yksinäisyyden syyt, seuraukset ja hallintakeinot. Jyväskylä: PS-kustannus.

Granfelt, Riitta, Harri Jokiranta, Synnöve Karvinen, Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola. 1993. Monisärmäinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto.

- Heikkilä, Tarja. 2005. Tilastollinen tutkimus. 5.–6.p. Helsinki: Edita.
- Heikkilä, Tarja. 2008. Tilastollinen tutkimus. 7. uud. p. Helsinki: Edita.
- Hemingway, Ann & Eleanor Jack. 2013. Reducing social isolation and promoting wellbeing in older people. *Quality in Ageing & Older Adults (Qual Ageing Older Adults)*, 2013; 14 (1): 25 -35. (41 ref) (Luettu 20.1.2017.)
- Hirsjärvi, Sirkka, Pirkko Remes & Paula Sajavaara. 2005. Tutki ja kirjoita. 11. p. Helsinki: Tammi.
- Hjort, Haldis. 1995. Etsivän työn psykologiaa, käännetty alkuperäisteoksesta: Det oppsøkende arbeidets psykologi. Universitetsforelaget AS 1988. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jaakkola, Eevi. 2015. Yhteisöllisyys syrjäisellä maaseudulla asuvien ikääntyneiden arjessa. Rovaniemi: Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteet, Sosiologia. Väitöskirja. [https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62139/Jaakkola_Eevi_ActaE_175_pdf A.pdf?sequence=2](https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/62139/Jaakkola_Eevi_ActaE_175_pdf_A.pdf?sequence=2) (Luettu 16.3.2017.)
- Juhila, Kirsi, Hannele Forsberg & Irene Roivainen (toim.) 2002. Marginaalit ja sosiaalityö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.
- Jyrkämä, Jyrki. 2003. Ikääntyminen, toimintakyky ja toimintatilanteet. Teoksessa Marin, Marjatta & Sinikka Hakonen (toim.). 2003. Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS- Kustannus, 94- 103.
- Jyrkämä, Jyrki. 2007. Toimijuus ja toimijatilanteet –aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Seppänen, Marjaana, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.). 2007. Vanhuus ja sosiaalityö. Juva: PS-kustannus, 195- 217.
- Kananen, Jorma. 2008. Kvantti. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 89.
- Kananoja, Aulikki, Martti Lähteinen & Pirjo Marjamäki. 2011. Sosiaalityön käsikirja. Kolmas uudistettu painos. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Kaartinen-Koutaniemi, Jaakko (toim.). 2012. Etsivässä työssä. Helsinki: Bookwell Oy.
- Kerr, Bria, Jean Gordon, Charlotte Macdonald & Kristen Stalker. 2005. Effective social work with older people. University of stirling as part of the 21st century social work review Scottish Executive social research. <http://www.gov.scot/resource/doc/47121/0020809.pdf> (Luettu 23.1.2017.)
- Kirkevoid Marit, Wendy Moyle, Clare Wilkinson, Julienne Meyer & Solveig Hauge. 2012. Facing the challenge of adapting to a life 'alone' in old age: the influence of losses. *Journal of Advanced Nursing (J ADV NURS)*, 2013 Feb; 69 (2): 394 -403. (36 ref) (Luettu 20.1.2017.)

Kirves, Kaisa. 2013. Määrälliseen aineistoon perustuvien tutkielmien menetelmäopas. YKY, psykologia: Tampereen yliopisto.

<http://www.uta.fi/yky/psy/kaytannot/index/Menetelmaopas%202013-1.pdf> (Luettu 9.11.2017.)

Kloppenburg, Raymond & Peter Hendriks. 2013. Outreach approaches in the private domain: an international study. *European Journal of Social Work* 16(5), 605-619.

<http://www-tandfonline.com.ezproxy.uef.fi:2048/doi/pdf/10.1080/13691457.2012.732930> (Luettu 31.1.2017.)

Koivula, Anna- Kaarina. 2013. Ehkäisevä vanhustyö sosiaalitaloudellisen arvioinnin näkökulmasta. Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Hyvinvointipalveluiden erikoisala. Lisensiaattitutkimus.

<http://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=9f7c250a-6988-4ba2-a97b-d317040a457d> . Luettu 15.4.2017.)

Koskinen, Simo. 1993. Sosiaalityö vanhusten parissa. Review-tutkimus gerontologisen sosiaalityön muotoutumisesta. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja. B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 17. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Koskinen, Simo, Leena Aalto, Sinikka Hakonen & Eeva Päivärinta. 1998. Helsinki: Vanhustyön keskusliitto.

Koskinen, Simo. 2007. Gerontologisen sosiaalityön muotoutuminen: kansainvälisiä ja kansallisia kehityslinjoja. Teoksessa: Seppänen, Marjaana, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.). 2007. Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS- kustannus, 19- 31.

Koskinen, Simo & Marjaana Seppänen. 2013. Gerontologinen sosiaalityö. Teoksessa Heikkinen, Eino, Jyrki Jyrkämä & Taina Rantanen (toim.). Gerontologia. Helsinki: Duodecim. 444- 453.

Kuula, Arja. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalouduista 28.12.2012/980. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980> (Luettu 29.1.2017.)

Lötjönen, Katja. 2017. Ristiintaulukointi ja χ^2 -riippumattomuustesti, 43-54. Tilastolliset menetelmät sosiaalityön tutkimuksessa, kurssimateriaali 13.-14.3.2017. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio.

Maslow, Abraham Harold. 1943. A theory of human motivation. *Psychological Review* 50(4), 370–396.

Metsämuuronen, Jari. 2009. Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp.

Mertaniemi, Helena. 2016. Etsivä vanhustyö: Auttava käsi, siellä missä tarvitaan - Vanhustyön ammattilaisten näkemyksiä etsivään vanhustyöhön. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/117559/Mertaniemi_Helena.pdf?sequence=1 (Luettu 15.3.2017.)

Mikkonen, Mika, Jaana Kauppinen, Minna Huovinen & Erja Aalto. (toim.). 2007. Etsivätyö Euroopan syrjäytyneiden väestönsien parissa. Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. S-Webdesign: Netherlands.
http://toimipaikka.aklinikka.fi/vinkki/sites/toimipaikka.aklinikka.fi/vinkki/files/Etsiv%C3%A4ty%C3%B6%20Euroopan%20syrj%C3%A4ytyneiden%20v%C3%A4est%C3%B6nsien%20parissa_0.pdf (Luettu 10.1.2017.)

Niemelä, Anna-Liisa. 2009. Ketkä ovat syrjäytyneitä? Teoksessa: Enström, Yrjö, Anna-Liisa Niemelä, Jaana Nummijoki & Juha Nyman (toim.). 2009. Lupaava kotihoito. Uusia toimintamalleja vanhustyöhön. Jyväskylä: PS kustannus 25- 46.

Notko, Tiina. 2007. Asiakaslähtöisyys iäkkäiden mielenterveyskuntoutujien tukemisessa. Teoksessa: Seppänen, Marjaana, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.). 2007. Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus, 235- 252.

Nylund, Marianne. 2008. Sosiaalityö jalkautuu alueille. Teoksessa: Roivainen, Irene, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari. (toim.). 2008. Yhteisöt ja sosiaalityö, kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus, 83- 84.

Näslindh-Ylispangar, Anita. 2012. Vanhuksen terveyden, hyvinvoinnin ja hyvän elämän edistäminen. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Oravasto, Oskari. 2014. Etsivän vanhustyön asiakkaana- kokemuksia Löytävähankkeesta. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/82296/oskari_orvasto.pdf?sequence=1 (Luettu 15.3.2017.)

Partanen, Tuula. 2009. Mitä etsivä löytää? Etsivä työ metodina ikääntyneiden päihdeongelmissa. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Lisatyt/d7cc9a_Helsinki_Partanen_2009.pdf (Luettu 15.3.2017.)

Raunio, Kyösti 1989: Sosiaalipolitiikan peruskysymyksiä. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Turku: Turun Yliopisto.

Raunio, Kyösti. 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Ristolainen, Hanna. 2015. Gerontologisen sosiaalityön prosessi ikäihmisten yksinäisyyden tunnistamisessa ja lievittämisessä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden laitos. Pro gradu- tutkielma.

http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20160235/urn_nbn_fi_uef-20160235.pdf
(Luettu 11.1.2017.)

Roivainen, Irene. 2008. Onko yhdyskuntatyö katoamassa suomalaisesta sosiaalityöstä? Teoksessa: Teoksessa: Roivainen, Irene, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari (toim.). 2008. Yhteisöt ja sosiaalityö, kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus, 25- 42.

Sandberg, Otso. 2015. Hallittu syrjäytyminen- Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski? Tampereen Yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalipolitiikka. Väitöskirja.
<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/96542/978-951-44-9677-6.pdf?sequence=1>
(Luettu 16.3.2017.)

Savikko, Niina. 2008. Loneliness of older people and elements of an intervention for its alleviation. Turku: Turun Yliopisto.
<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/38910/D808.pdf> (Luettu 21.1.2017.)

Seppänen, Marjaana. 2006. Gerontologinen sosiaalityö. Helsinki: Yliopistopaino.

Sipilä, Jorma. 1979. Sosiaalisten ongelmien synty ja lievittäminen. Helsinki: Tammi.

Sipilä, Jorma. 1989. Sosiaalityön jäljillä. Helsinki: Tammi.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2013. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110355/ISBN_978-952-00-3415-3.pdf?sequence=1 (Luettu 21.1.2017.)

Tedre, Silva. 2007. Vanhuuden vahvat ja avuttomat. Teoksessa: Seppänen, Marjaana, Antti Karisto & Teppo Kröger (toim.). 2007. Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-Kustannus, 95- 119.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. TOIMIA. Toimintakyvyn mittaamisen ja arvioinnin kansallinen asiantuntijaverkosto. 2011. Iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn mittaaminen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä.
<http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/suositus/15/> (Luettu 31.1.2017.)

Tilvis, Reijo, Pirkko Routasalo, Helena Karppinen, Timo Strandberg, Hannu Kautiainen & Kaisu Pitkälä. 2012. Social isolation, social activity and loneliness as survival indicators in old age; a nationwide survey with a 7-year follow-up. *European Geriatric Medicine* 3, 18–22. [http://www.europeangeriatricmedicine.com/article/S1878-7649\(11\)00191-4/abstract](http://www.europeangeriatricmedicine.com/article/S1878-7649(11)00191-4/abstract) (Luettu 21.1.2017.)

Toikko, Timo. 2005. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere: Vastapaino.

Turunen, Päivi. 2008. Muuttuva yhdyskuntatyö osana Pohjoismaiden sosiaalityötä. Teoksessa: Roivainen, Irene, Marianne Nylund, Riikka Korkiamäki & Suvi Raitakari

(toim.). 2008. Yhteisöt ja sosiaalityö, kansalaisen vai asiakkaan asialla? Jyväskylä: PS-Kustannus, 43- 59.

Vaarama, Marja & Sari Ahonen. 2002. Sosiaalityö ikäihmisten parissa. Teoksessa Voutilainen, Päivi, Marja Vaarama, Kaisa Backman, Leena Paasivaara, Ulla Eloniemi-Sulkava, Ulla & Harriet Finne- Soveri (toim.). 2002. Ikäihmisten hyvä hoito ja palvelu, opas laatuun. Stakes, sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus oppaita 49. Oppaita 49, 59- 64.

Vatula- Heikkinen, Ninni. 2015. Etsivä vanhustyö: Ikäihmisten mahdollisuus löytää palveluiden pariin. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma vanhus- ja seniorityö. Opinnäytetyö.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86966/Vatula-Heikkinen%20Ninni.pdf?sequence=1> (Luettu 15.4.2017.)

Vehkalahti, Kimmo. 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.

Voutilainen, Päivi & Marja Vaarama. 2005. Toimintakykymittareiden käyttö ikääntyneiden palvelutarpeen arvioinnissa. Helsinki: Stakes.

Väyrynen, Riikka. 2011. Ikääntyneiden palvelut 2010 –Kuntakyselyn osaraportti. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Ylinen, Satu. 2008. Gerontologinen sosiaalityö. Tiedonmuodostus ja asiantuntijuus. Kuopion yliopiston julkaisuja e. yhteiskuntatieteet 155.

Kyselytutkimus vanhusten etsivästä työstä

Hei!

Olen sosiaalityön pääaineopiskelija Itä-Suomen yliopistosta Kuopiosta. Teen pro gradu- tutkielman vanhusten etsivään työhön liittyen. Tutkimuksessani tutkin vanhusten etsivässä sosiaalityössä syrjäytymistekijöiden ilmenemistä, tunnistamista ja arvioimista sekä mitä keinoja kohdennetaan syrjäytymisilmiöihin vanhusten etsivässä sosiaalityössä. Tutkimustani ohjaa sosiaalityön professori Sari Rissanen Itä-Suomen yliopistosta.

Vanhustyössä toimijana teillä tai toimialueellanne jollain muulla henkilöllä on arvokasta käytännön tietoa ja vastauksia tutkimuskysymyksiini. Toivoisin, että välittäisitte kyselyä toimialueellanne niille henkilöille, jotka voivat vastata kyselyyn, jos itse ette jostain syystä voi vastata kyselyyn. Kysymyksiin vastaaminen on nopeaa, koska olen laatinut valmiit vastausvaihtoehdot kysymyksiin. Kyselytutkimuksen vastauksia käsittelen nimettöminä ja raportoin vain pro gradu tutkimuksessani.

Toivon, että vastaat kyselyyn ja lähetät vastauksesi 29.08.2017 mennessä, kyselylomakkeen lopussa olevan lähetä- linkin kautta.

Annan mielelläni lisätietoja tutkimuksesta ja minulle voi lähettää kysymyksiä sähköpostiosoitteeseen **krispa@student.uef.fi**

Kiitos paljon osallistumisestasi ja vastauksistasi! 😊

Ystävällisin terveisin

Krista Partti

Sosiaalityön opiskelija

Itä-Suomen yliopisto/ Kuopio/ yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta

Perustiedot

[Keskeytä]

1. Millaisessa organisaatiossa työskentelet? *

- julkinen organisaatio
- yksityinen organisaatio
- yhdistys tai järjestö
- seurakunta

[Keskeytä]

2. Mikä roolisi on organisaatiossa? *

- työntekijä
- lähijohtaja
- vapaaehtoinen

[Keskeytä]

3. Mikä on ylin suorittamasi koulutus? *

- perus- tai lähihoitajatutkinto
- sosiaalian opistoasteen tai alempi amk -tutkinto
- terveysalan opistoasteen tai alempi amk -tutkinto
- sosiaalian ylempi amk -tutkinto
- terveysalan ylempi amk -tutkinto
- sosiaalian maisteritutkinto
- terveysalan maisteritutkinto
- muu
- _____

[Keskeytä]

4. Kuinka kauan olet työskennellyt vanhusten etsivässä työssä? *

- alle 2
- 2-6 vuotta
- yli 10 vuotta

[Keskeytä]

5. Työhöni kuuluu vanhusten syrjäytymisen arviointia? *

- kyllä
- ei

[Keskeytä]

6. Kuinka monta syrjäytynyttä tai syrjäytymisen uhan alla olevaa vanhusta kohtaat kuukausittain? *

- 1-5 henkilöä
- 6-10 henkilöä
- yli 10 henkilöä
- en yhtään

[Keskeytä]

7. Kuinka monta syrjäytynyttä tai syrjäytymisen uhan alla olevaa vanhusta toimialueellanne kohdataan kuukausittain? *

- 1-10 henkilöä
- 10-30 henkilöä
- 30-50 henkilöä
- yli 50 henkilöä
- ei yhtään

[Keskeytä]

Palvelutarpeen arviointi

[Keskeytä]

8. Minkä toimesta ryhdyt tai ryhdytte toimialueellanne arvioimaan vanhuksen elämäntilannetta? *

- henkilö hakeutuu luoksenne
- henkilön läheinen / omainen ottaa yhteyttä
- henkilön palvelutarve tulee esille osana palvelutoimintaanne
- sosiaali- tai terveydenhuollon tai muu ammattihenkilö tekee ilmoituksen tai ottaa teihin yhteyttä

Muu, mikä?

[Keskeytä]

9. Missä arvioit tai toimialueellanne arvioidaan yleensä vanhuksen palvelutarvetta? *

- henkilön kotona
- asumispalveluyksikössä
- laitoksessa/sairaalassa
- puhelimessa

muualla, missä

[Keskeytä]

10. Hyödynnätkö tai hyödyntääkö toimialueenne vanhuksen palveluntarvetta arvioidessaan jotakin seuraavista? *

- Asiakasta koskevia asiakirjoja
- Asiakkaan haastattelua
- Asiantuntijoiden konsultointia
- Havainnointia
- Läheisen / omaisen haastattelua
- Toimintakykymittaria

Muuta, mitä?

[Keskeytä]

11. Käytätkö tai käytetäänkö toimialueellanne vanhuksen toimintakyvyn arvioinnissa toimintakykymittaria? *

- Toimintakykymittaria tai -mittareita ei käytetä
- Toimintakykymittaria tai -mittareita käytetään
- Mitä toimintakykymittaria tai -mittareita käytetään?

[Keskeytä]

12. Arvioi millainen merkitys on seuraavilla vanhuksen palvelutarpeen arvioinnissa? *

	pieni merkitys	jonkin verran merkitystä	suuri merkitys
Asiakasta koskevat asiakirjat	☐	☐	☐
Asiakkaan haastattelu	☐	☐	☐
Asiantuntijoiden konsultointi	☐	☐	☐
Havainnointi	☐	☐	☐
Läheisen / omaisen haastattelu	☐	☐	☐
Toimintakykymittarit	☐	☐	☐

[Keskeytä]

13. Arvioi, miten seuraavat asiat toteutuvat toimialueellanne vanhuksen palvelutarvetta ja elämäntilannetta arvioitaessa? *

	huonosti	jonkin verran	hyvin
Asiakaslähtöisyys	☐	☐	☐
Voimavaralähtöisyys	☐	☐	☐
Palvelujen oikea-aikaisuus	☐	☐	☐
Kokonaisvaltainen toimintakyky	☐	☐	☐
Itsemääräämisoikeus	☐	☐	☐
Arviointi kokonaisuudessaan (toimintakyky, elämäntilanne ja-olosuhteet)	☐	☐	☐

[Keskeytä]

Syrjäytymisen tunnistaminen

[Keskeytä]

14. Mikä merkitys on seuraavilla vanhuksen syrjäytymisen tunnistamisessa? *

	pieni merkitys	jonkin verran merkitystä	suuri merkitys
asuin- ja kotiympäristö (elinolot, asuminen)	☐	☐	☐
elämänhalun puute	☐	☐	☐
elämäkatsomus (erilainen kuin valtaväestöllä)	☐	☐	☐
elämänmuutos ja -kriisi	☐	☐	☐
harrastusten puuttuminen	☐	☐	☐
pari- ja ihmissuhdeongelmat	☐	☐	☐
korkea ikä	☐	☐	☐
itsearvostuksen puute	☐	☐	☐
itsestä huolehtimisen vaikeudet (hygienia, ruokailu, kotityöt, asiointi)	☐	☐	☐
kaltoinkohtelu tai sen uhka	☐	☐	☐
kommunikointikyvyn puutteet	☐	☐	☐
vaikeudet liikkumisessa	☐	☐	☐
mielenterveysongelma	☐	☐	☐
muistiongelman	☐	☐	☐
omaisten tuen ja avun puute	☐	☐	☐
palvelujen puute	☐	☐	☐
riippuvuudet (päihteet, pelaaminen)	☐	☐	☐
sairaus tai sairaudet	☐	☐	☐
sosiaalinen osallistumattomuus	☐	☐	☐
sosiaalisen verkoston tuen ja avun puute	☐	☐	☐
maahanmuuttajataustainen syntyperä	☐	☐	☐
huono taloudellinen tilanne/taloudellisen tuen tarve	☐	☐	☐
turvattomuus	☐	☐	☐
vammaisuus	☐	☐	☐
uuden oppimisen hankaluus	☐	☐	☐
yksinäisyys	☐	☐	☐

[Keskeytä]

Keinojen kohdentaminen

[Keskeytä]

15. Mitä keinoja kohdennat tai toimialueellanne kohdennetaan erilaisten syrjäytymisilmiöiden ennaltaehkäisyyn ja/ tai lievittämiseen? *

- Yksilökohtaista ohjaustyötä
- Yhteisöllistä ohjaus- ja muutostyötä
- Verkostoyhteistyötä (läheiset, omaiset, palveluntuottajat)
- Kotikäyntejä
- Yksilökohtaisia psykososiaalisia työmenetelmiä (motivointia, valtaistamista, vertaistukea)
- Yhteisökohtaisia psykososiaalisia työmenetelmiä (motivointia, valtaistamista, vertaistukea)
- Yksilökohtaisia terapeuttisia työmenetelmiä (kuuntelua, keskustelua, ohjausta kasvussa ja kehityksessä)
- Yhteisökohtaisia terapeuttisia työmenetelmiä (kuuntelua, keskustelua, ohjausta kasvussa ja kehityksessä)
- Palveluohjausta
- Internetin palvelusivustoja
- Puhelinpalvelut
- Palvelutelevisio
- Muuta, mikä?
-

[Keskeytä]

16. Arvioi, kuinka seuraavat ehkäisevät tai lievittävät vanhuksen syrjäytymistä? *

	huonosti	jonkin verran	hyvin
Yksilökohtainen ohjaustyö	☐	☐	☐
Yhteisöllinen ohjaus- ja muutostyö	☐	☐	☐

Verkostoyhteistyö (läheiset, omaiset, palveluntuottajat)	☐	☐	☐
Kotikäynnit	☐	☐	☐
Yksilökohtaiset psykososiaaliset työmenetelmät (motivointi, valtaistaminen, vertaistuki)	☐	☐	☐
Yhteisökohtaiset psykososiaaliset työmenetelmät (motivointi, valtaistaminen, vertaistuki)	☐	☐	☐
Yksilökohtaiset terapeutitiset työmenetelmät (kuuntelu, keskustelu, ohjaus kasvussa ja kehityksessä)	☐	☐	☐
Yhteisökohtaiset terapeutitiset työmenetelmät (kuuntelu, keskustelu, ohjaus kasvussa ja kehityksessä)	☐	☐	☐
Palveluohjaus	☐	☐	☐
Internetin palvelusivustot	☐	☐	☐
Puhelinpalvelut	☐	☐	☐
Palvelutelevisio	☐	☐	☐

[Keskeytä]

17. Mikä merkitys on seuraavilla vanhusten syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä ja lievittämisessä? *

	vähäinen merkitys	melko merkityksellinen	suuri merkitys
asiakkaan voimavarojen tukeminen	☐	☐	☐
kolmannen sektorin palvelut	☐	☐	☐
julkisen sektorin palvelut	☐	☐	☐
omaisten ja läheisten tuki ja apu	☐	☐	☐
palveluarviointi	☐	☐	☐
palveluohjaus	☐	☐	☐
tarpeiden mukaisten palvelujen oikea- aikaisuus	☐	☐	☐
tarpeiden mukaisten palvelujen riittävyys	☐	☐	☐
tarpeiden mukaisten palvelujen monipuolisuus ja vaihtoehtojen runsaus	☐	☐	☐

vanhuksen sosiaalinen
aktiivisuus

yhteisöllinen ohjaus- ja
muutostyö

[Keskeytä]

Lämmin KIITOS vastauksistasi!

[Keskeytä]

Nyt voit painaa **lähetä -painiketta**
ja

lähettää vastauksesi minulle

100% valmiina